

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLAVISTIKO

EMILIJA NEŠKOSKA

Koncept Makedonskega etimološkega slovarja

Magistrsko delo

Mentorji:

izr. prof. dr. Matej Šekli

izr. prof. dr. Namita Subiotto

red. prof. dr. Marko Snoj

Dvopredmetni univerzitetni študijski

program druge stopnje: Primerjalno

slovansko jezikoslovje in Južnoslovanski

študiji

Ljubljana 2021

Zahvala

Iskreno zahvalo sem dolžna mentorjem, prof. dr. Mateju Šekliju, prof. dr. Namiti Subiotto in prof. dr. Marku Snoju, ki so me s svojo potrpežljivostjo, predanostjo, profesionalnim pedagoškim delom, vsemi navodili in kritikami, opozorili na napake in mi z nasveti pomagali ter me usmerjali v času magistrskega študija in tudi nastajanja magistrskega dela. Rada bi se zahvalila tudi svoji družini za moralno podporo v času moje študijske poti, posebna zahvala pa gre Klemnu za vso potrpežljivost, spodbudo in pomoč.

IZVLEČEK

Koncept Makedonskega etimološkega slovarja

Magistrsko delo uvodoma prikazuje makedonščino z vidika genetskega, tipološkega in družbenostnega jezikoslovja, pri čemer so s pomočjo primerjalne metode izpostavljene njene definicijske lastnosti v diahronem prerezu, tipološke značilnosti v okviru balkanske jezikovne zveze ter dva dogodka ključnega pomena za makedonščino – izid knjige *За македонските работи* in uradna standardizacija makedonskega jezika. Jedrni del ima nalogo prikazati koncept Makedonskega etimološkega slovarja z makro- in mikrostrukturnega vidika, opredeliti vsebino in strukturo načrtovanega slovarja, njegov namen in vlogo v družbenem kontekstu ter glavne organizacijske vidike njegove priprave. S pomočjo poskusnih slovarskih sestavkov bo prikazan zgled načrtovanega Makedonskega etimološkega slovarja, v njih pa so z etimološkega vidika prikazane nekatere značilnosti makedonskega nelastnoimenskega besedja, ki v drugih (slovanskih) etimoloških slovarjih niso opisane. V konceptu je izražena tudi potreba po etimološkem slovarju makedonskega jezika, edinega slovanskega jezika, ki do sedaj ni imel priložnosti etimološko opisati svojega nelastnoimenskega besedja.

Ključne besede: genetsko jezikoslovje, tipološko jezikoslovje, družbenostno jezikoslovje, makedonščina, etimološki slovar, koncept, slovarski sestavki

ABSTRACT

A Concept of a Macedonian Etymological Dictionary

The master's thesis in its introduction presents Macedonian from a geneto-, typo-, and sociolinguistic perspective, and with the help of a comparative method, highlights its definitional properties in a diachronic point of view, its typological characteristics within the Balkan *sprachbund*, and two events of key importance for Macedonian – the publication of the book *On Macedonian Matters* (orig. *Za makedonckite raboti*) and the official standardization of the Macedonian language. The body of the thesis aims to outline the concept of the Macedonian etymological dictionary from the macro- and microstructural point of view, to define the content and the structure of the envisaged dictionary, its purpose and role in the social context, and the main organizational aspects of its development. With the help of experimental dictionary articles, an example of the planned Macedonian Etymological Dictionary will be presented, and from the etymological perspective, some characteristics of the Macedonian vocabulary of common nouns will be introduced, which are not described in others etymological dictionaries of Slavic languages. The concept also explicitly emphasizes the need

for an etymological dictionary of the Macedonian language, the only Slavic language that has so far lacked the opportunity to etymologically describe its common nouns.

Keywords: genetolinguistics, typolinguistics, sociolinguistics, Macedonian, etymological dictionary, concept, dictionary articles

Kazalo vsebine

1 Uvod	8
1.1 Hipoteza in cilji	9
2 Definijske lastnosti makedonščine	10
2.1 Jezik	10
2.1.1 Vodoravna jezikovna sorodnost makedonščine	11
2.1.2 Navpična jezikovna sorodnost makedonščine	12
2.1.3 Delitev južne slovanščine	12
2.1.4 Glasovne južnoslovanske jezikovne spremembe z večjim zemljepisnim obsegom	14
2.1.4.1 Praslovanski medsamoglasniški *ž	14
2.1.4.2 Praslovanski *v v veččlenskih soglasniških sklopih	14
2.1.4.3 Praslovanska nosnika *e in *o	14
2.1.4.4 Praslovanski *ě	17
2.1.4.5 Južnoslovanski *r	18
2.1.4.6 Južnoslovanski *l	18
2.1.4.7 Praslovanska polglasnika *b in *p	18
2.1.4.8 Praslovanska *t' in *d'	19
2.1.4.9 Naglasno mesto	20
2.1.4.10 Definijske lastnosti makedonščine	21
2.2 Makedonščina kot del balkanske jezikovne zveze	22
2.3 Sociolingvistična opredelitev makedonskega standardnega jezika	24
3 Etimologija	28
3.1 Etimološke metode	28
3.2 Tipi etimoloških slovarjev	30
3.3 Namen in vloga Makedonskega etimološkega slovarja	32
4 Koncept Makedonskega etimološkega slovarja	35
4.1 Tip slovarja	35
4.2 Slovarski uporabniki	36
4.3 Makrostruktura	36
4.4 Opis mikrostrukture slovarskih sestavkov	37
4.4.1 Sestava slovarskega sestavka	37
4.4.1.1 Glava sestavka	37
4.4.1.2 Iztočnice	37
4.4.1.3 Slovnčni kvalifikatorji	38
4.4.1.4 Besedne družine	38
4.4.1.5 Razvrstitev tvorjenk	39
4.4.1.6 Pomenske razlage	39
4.4.1.7 Primerjalno gradivo	39
4.4.1.8 Etimološka razlaga	41
4.4.1.8.1 Razlage besed, ki so nastale v samomakedonskem jezikovnem razvoju	42
4.4.1.8.2 Razlage besed, ki so nastale v praslovanskem ali popraslovanskem jezikovnem obdobju	43
4.4.1.8.3 Razlage besed, ki so nastale v indoevropskem jeziku ali po njegovem razpadu	43
4.4.1.8.4 Razlage alohtonih besed	44
4.4.1.8.5 Razlage imitativnih besed	45
4.4.1.9 Citiranje in navajanje literature	46
4.4.1.10 Pisave	46
5 Tehnični del	47

5.1 Načrt dela	49
6 Shematski prikaz poskusnih slovarskih sestavkov	52
7 Poskusni slovarski sestavki.....	53
8 Sklep.....	56
9 Резиме.....	58
10 Viri in literatura	63

Kazalo shematskih prikazov

Shematski prikaz 1: Vodoravna jezikovna sorodnost makedonščine	11
Shematski prikaz 2: Navpična jezikovna sorodnost makedonščine	12
Shematski prikaz 3: Prikaz slovarskega sestavka 1.....	52
Shematski prikaz 4: Prikaz slovarskega sestavka 2.....	52

Kazalo tabel

Tabela 1: Prikaz nesplošnih glasovnih sprememb z večjim zemljepisnim obsegom v knjižnih južnoslovanskih jezikih in stari cerkveni slovanščini	22
--	----

Kazalo kart

Karta 1: Ohranitev nazalnosti v odrazih praslovanskih nosnikov	16
---	----

SEZNAM KRATIC

dial. – dialektno

gen. – genitiv

ipd. – in podobno

knj. – knjižno

npr. – na primer

oz. – oziroma

prim. – primerjaj

st. – stoletje

t. i. – tako imenovani

tož. – tožilnik

OZNAKE ZA IDIOME

bolg. – bolgarsko

brus. – belorusko

csl. – cerkvenoslovansko

češ. – češko

dluž. – dolnjelužiško(srbsko)

gluž. – gornjelужиško(srbsko)

ie. – indoevropsko

kaš. – kašubsko

mak. – makedonsko

nštok. – novoštokavsko

pie. – praindoevropsko

plb. – polabsko

polj. – poljsko

psl. – praslovansko

rus. – rusko

sl. – slovensko

slš. – slovaško

stcsl. – starocerkvenoslovansko

stčeš. – staročesko

ukr. – ukrajinsko

1 Uvod

Pobuda pričujočega magistrskega dela izhaja predvsem iz potrebe po makedonskem etimološkem slovarju, kajti makedonščina je edini slovanski jezik, ki tovrstnega slovarja še nima. Ozaveščanje, da je treba jezik raziskovati in ga s tem kultivirati ne samo na sinhroni, pač pa tudi na diahroni ravni, je v makedonistiki mogoče malo omahnilo, saj pobude po pisanju etimološkega slovarja zaenkrat še ni bilo, če pa je bila, ta ni bila utemeljena ali podprta. Magistrska naloga se ne bo posvečala vprašanju, zakaj makedonščina še nima svojega etimološkega slovarja, temveč bo poskusila odgovoriti na vprašanja, zakaj je etimološki slovar več kot potreben in kaj bo makedonščina z njim pridobila. Slovanska etimologija ni celostna, saj zaenkrat ostaja samo še en jezik z dolgo tradicijo in bogatim besedjem, vendar njegovo nelastnoimensko besedje ni opisano z diahronega zornega kota. »Slovanski nacionalni etimološki slovarji niso le odraz kulturnega standarda naroda in razvitosti jezikoslovja v lastni državi, ampak so težko pogrešljivi del širše, slovanske etimološke stroke, ki pričakuje, da bi obsežno jezikovno gradivo ob drugem slovanskem vsaka od nacionalnih etimologij kritično preverila in interpretirala tudi s svojega, internega zornega kota in da bi v zakladnico slovanske leksike prispevala tudi svojo, zlasti še tisto, ki je lastna le njej sami.« (Furlan 2016: 211) Pravi čas je, da makedonski jezik kot knjižni jezik s svojo tradicijo, posebnostjo in leksikalnim bogastvom, dobi etimološki slovar, kajti, kot pravi Snoj,¹ »spoznavanje izvorov lastnega jezika je spoznavanje samega sebe, svoje preteklosti, brez katerega si težko predstavimo kakovostno sedanjost in prihodnost.«

Naj uvodoma omenim dejstvo, da je idejo o magistrski temi predlagal prav akademik prof. dr. Marko Snoj, ki se zaveda nepogrešljivosti makedonskega etimološkega slovarja ne le za makedonsko etimološko stroko in laično skupnost, temveč za splošno slovansko etimologijo, ki že nekaj časa čaka na etimološke osvetlitve makedonskega besedja. Zato se mu neizmerno zahvaljujem za vso pomoč, potrpežljivost in pozornost pri pregledovanju ter nasvetih glede poskusnih etimoloških slovarskih sestavkov, za pregled magistrske naloge ter nenazadnje za samo pobudo in spodbudo, ki mi jo je izkazoval v času nastajanja pričujoče naloge. Predlog sem sprejela v upanju, da bom pri makedonski tako laični kot strokovni javnosti sprožila pobudo za nastanek obsežnega, odgovornega, a vendarle za Makedonce nepogrešljivega in dragocenega slovarja.

¹ [Marko Snoj: Etimologija in Slovenci - sazu.si](http://Marko.Snoj:Etimologija%20in%20Sloveni-sazu.si).

Etimološki slovar makedonskega jezika ne bo dal odgovorov na vsa vprašanja, morebiti ne bo zadovoljil želje vsakega slovarskega uporabnika, toda kljub vsemu se bo karseda posvetil iskanju odgovorov na do sedaj nepojasnjena vprašanja o etimologiji besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika.

1.1 Hipoteza in cilji

Osrednji cilj magistrske naloge je širši javnosti predstaviti koncept načrtovanega Makedonskega etimološkega slovarja v družbenem in kulturnem kontekstu ter poudariti pomembnost in nepogrešljivost slovarja te vrste. Cilj koncepta Makedonskega etimološkega slovarja, ki je opisan v četrtem poglavju, je pridobiti podporo tako zainteresirane makedonske laične in strokovne javnosti kot tudi soglasje in podporo Ministrstva za izobraževanje in znanost Republike Severne Makedonije ter treh najbolj uveljavljenih inštitucij, v okviru katerih se makedonski jezik razvija in kultivira – Filološke fakultete Blažeta Koneskega, Inštituta za makedonski jezik Krsteta Misirkova ter Makedonske akademije znanosti in umetnosti.

V pričujočem magistrskem delu je preverjanje hipotez prisotno pri poskusnih slovarskih sestavkih, kjer bomo s pomočjo dveh metod primerjalnega jezikoslovja, ki jih etimologija uporablja – primerjalne metode in metode rekonstrukcije – poskusili potrditi hipotezo, da ima makedonščina svojo besedno zakladnico, ki z etimološkega zornega kota ni obravnavana v nobenem od etimoloških slovarjev sosednjih jezikov. Prav tako bomo s pomočjo primerjalne metode dokazali, da ima makedonščina slovnične značilnosti, po katerih se razlikuje od bolgarščine kot najbližjega sorodnega jezika in ima zato status posebnega jezika in ne status dialekta bolgarskega jezika.

2 Definijske lastnosti makedonščine

2.1 Jezik

»Znotraj genetskojezikoslovne (geneolingvistične) oz. genealoške klasifikacije je pojem *jezik* razumljen kot **zemljepisna jezikovna pojavnost (geolekt)** in je definiran kot abstraktni (tj. diasistemski) organski (tj. nestandardizirani) idiom² višje hierarhične stopnje. Gre torej za množico narečnih skupin (grup), njihovih narečij (dialektov) in krajevnih govorov, ki izkazujejo iste jezikovne značilnosti (arhaizme in inovacije), drugačne od jezikovnih značilnosti sosednje množice narečnih skupin, njihovih narečij in krajevnih govorov, ki sestavljajo sosednji *jezik*.« (Šekli 2018: 49–50)

Pri cepljenju idioma »prednika« na manjše idiome »potomce« zaradi jezikovnih inovacij nastane jezikovna sorodnost, ki je lahko vodoravna (horizontalna) ali navpična (vertikalna).

2.1.1 Vodoravna jezikovna sorodnost makedonščine³

»Vodoravna jezikovna sorodnost je sorodstveno razmerje med idiomi »potomci« skupnega idioma »prednika«. Gre za sorodstveno razmerje med geolekti, za katere je značilna zemljepisna jezikovna raznolikost, med seboj se namreč razlikujejo na različnem prostoru v istem času, torej **diatopično-sinhron(ičen)o** ali raznoprostorsko-istočasno.« (Šekli 2018: 33–34) V spodnji tabeli so v zemljepisnem jezikovnem kontinuumu od najnižje do najvišje hierarhične stopnje prikazani vodoravno sorodni (organski in neorganski)⁴ geolekti v naslednjem zaporedju: geolekti najnižje hierarhične stopnje so krajevni govori (govori krajev Prilep, Bitola in Veles), ki oblikujejo **jezikovni sistem**, potem sledijo dialekti (skupina krajevnih govorov), ki pa oblikujejo **jezikovni diasistem**⁵ (skupina jezikovnih sistemov, ki

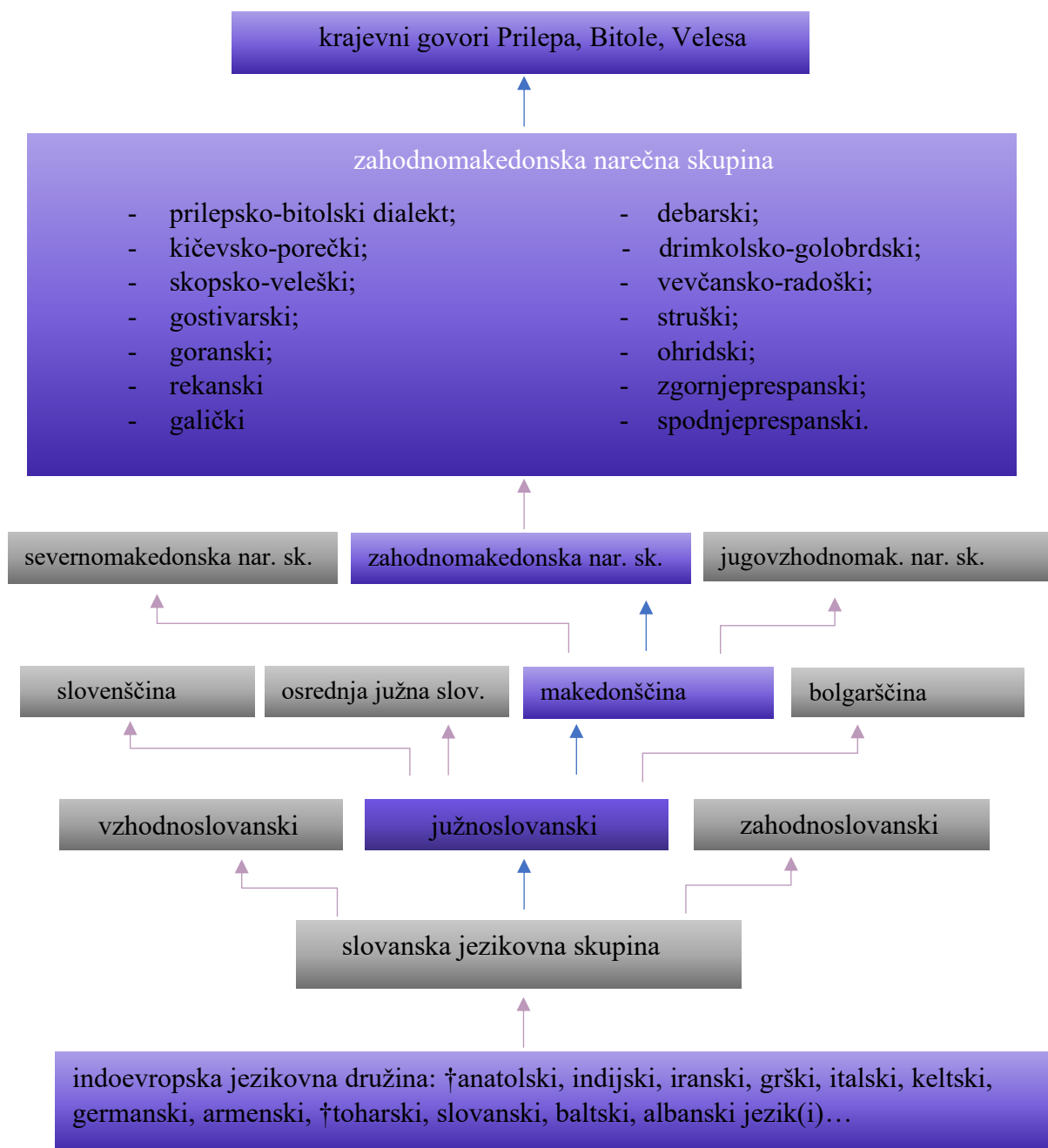
² Jezikovni izraz *idiom* je razumljen kot »splošen, kvalitativno in hierarhično nevtralen in nespecifičen termin« (Brozović 1970: 10–14).

³ Metodologija določanja jezikovne sorodnosti makedonskega jezika in merila, s pomočjo katerih je makedonščina opisana v prvem poglavju prvega dela, se opirajo na delo *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov* (2018), katerega avtor je Matej Šekli.

⁴ Organski idiomi so krajevni govori, narečja in narečne skupine, za katere je značilna nestandardiziranost. Organski idiom bi po mnenju M. Golden (1996: 1–5) lahko razumeli kot *naravni jezik*, ki ga imajo rojeni govorci in je biološko nujen, medtem ko bi neorganski idiom lahko opredelili kot *umetni jezik oz. knjižni/standardni jezik*, pri čemer ne gre za izenačevanje s pojmom *umetni jezik* kot plod človeške inteligence. Podobno razlago poda tudi Brozović (1970: 10–14), in sicer so po njegovem mnenju organski idiomi tisti, ki so se razvili v okviru določene etnične skupine in konkretne etnične civilizacije in so pri tem nujni za sporazumevalne potrebe. Organski idiom je torej govor ene socialne in etnične homogene (ne glede na genezo) zaprte in definirane skupine, torej govor neke vasi ali skupine tesno povezanih vasi, medtem ko so neorganski idiomi *standardni jeziki*, čeprav sem uvrščamo tudi *pogovorni jezik* in *žargon* z nižjo stopnjo konkretnosti.

⁵ Diasistem so posamezni organski idiomi višje ali nižje hierarhične stopnje ali pa množica dveh ali več idiomov s hierarhično stopnjo *jezika* (Brozović 1970: 14). Weinreich (1954: 390) opredeljuje *diasistem* kot dialektno celoto, obravnavano z diahronnega vidika, ki odloča o samostojnosti nekega jezika.

spadajo v zahodnomakedonsko narečno skupino in so nižje hierarhične stopnje), zatem so **narečne skupine** (severna, zahodna in jugovzhodna narečna skupina), idiom višje hierarhične stopnje pa je **jezik** (makedonščina), ki mu sledita **jezikovna skupina** (slovanska jezikovna skupina, podveja južna slovanščina) in **jezikovna družina** (indoevropska jezikovna družina).

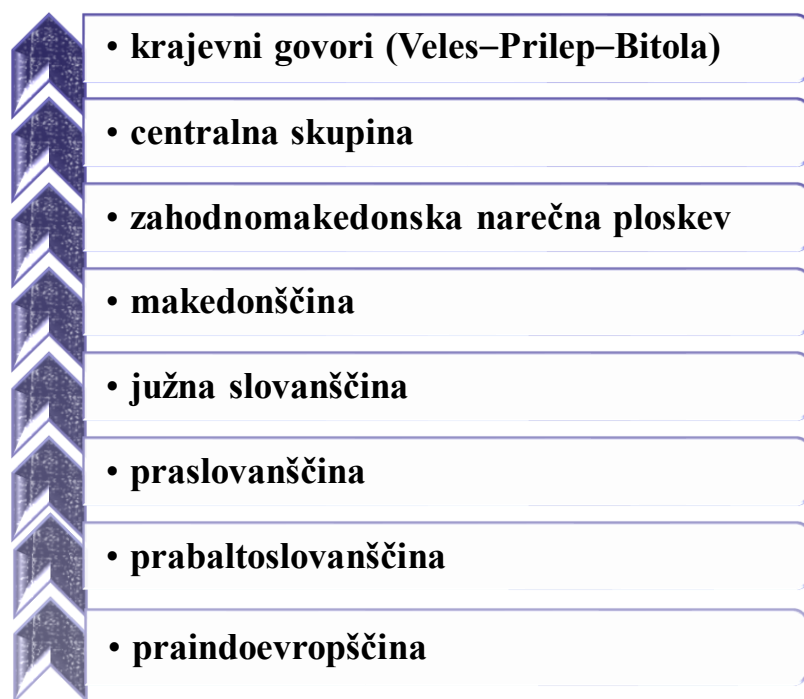

Shematski prikaz 1: Vodoravna jezikovna sorodnost makedonščine⁶

⁶ Delitev zahodnomakedonske narečne skupine je povzeta po Vidoeskem (2001). Z drevesom sta prikazani navpična (praindoevropska > praslovanska > južnoslovanska > makedonska) in vodoravna (makedonska, bolgarska, osrednjejužnoslovanska, slovenska) jezikovna sorodnost makedonščine.

2.1.2 Navpična jezikovna sorodnost makedonščine

Tako kot vsak jezik ima tudi makedonščina svojega prednika, sama pa je v odnosu do njega potomec. Navpična ali vertikalna jezikovna sorodnost je sorodstveno razmerje med idiomom »prednikom« in idiomom »potomcem«. V tem primeru gre za časovno jezikovno raznolikost med **hronolekti**.⁷ Navpična jezikovna sorodnost makedonščine je v odnosu do njenih sorodnih hronolektov, prikazana na naslednji način.

Shematski prikaz 2: Navpična jezikovna sorodnost makedonščine

2.1.3 Delitev južne slovanščine

Slovanščina je z genetskojezikoslovnega vidika razdeljena na tri makrogeolekte, in sicer na južno, vzhodno in zahodno slovanščino. Znotraj vsake slovanske podveje so v času nastale jezikovne spremembe, ki so povzročile cepitev na manjše geolekte, na osnovi katerih so se izoblikovali knjižni jeziki. Južna slovanščina je prvotno razpadla na dve podveji, in sicer sta se razvili zahodna, iz katere sta se potem izoblikovala dva geolekta – slovenščina in osrednja južna slovanščina (kajkavščina, čakavščina, vzhodna in zahodna štokavščina) – ter vzhodna južna slovanščina, iz katere sta se izoblikovali makedonščina in bolgarščina. Prehodna geolekta med

⁷ Jezik se spreminja **diahrono** ali v času, tj. iz enega obdobja v drugo oz. od točke do točke v časovnem jezikovnem kontinuumu, posledica česar je **časovna** jezikovna raznolikost, katere odraz so hronolekti ali časovno jezikovne različice (Šekli 2018: 25).

vzhodno in zahodno južno slovanščino sta torlaščina (prizrensko-timoški govori štokavščine) in severna makedonščina (severnomakedonska narečna skupina).

Za genetskojezikoslovno določitev makedonskega geolekta so relevantne predvsem glasovne spremembe, ki so tako rekoč najpomembnejše za njegovo razpoznavanje oz. razmejevanje. Zato bodo v nadaljevanju na podlagi knjižnojezikovnega gradiva iz južnoslovanskih geolektov hierarhične stopnje jezika prikazane nesplošnojužnoslovanske glasovne značilnosti z večjim zemljepisnim obsegom, ki so povzročile cepitev zahodno- in vzhodnojužnoslovanskih geolektov na manjše enote. Zaradi prikaza določenih glasovnih pojavov, ki niso značilni za makedonski knjižni jezik, pač pa so del določenega krajevnega govora in so prav tako relevantni kot genetsko merilo, bo obravnavano tudi gradivo nekaterih makedonskih krajevnih govorov. Za ta namen bo uporabljena fonetična transkripcija glasov v makedonskih dialektih, ki je povzeta po Božidarju Vidoeskem.⁸

Samoglasniki

<i>u</i>	<i>ü</i>	<i>y</i>
<i>ɤ</i>		<i>ø</i>
<i>e</i>	<i>ǣ</i>	<i>o</i>
<i>ɛ</i>	<i>ɑ</i>	<i>ɔ</i>
<i>ä</i>	<i>ǡ</i>	
<i>a</i>		

Soglasniki

<i>n</i>	<i>ɓ</i>			<i>ɸ</i>	<i>ɐ</i>	<i>ɱ</i>		
				<i>ɣ</i>	<i>ð</i>			
<i>m</i>	<i>ð</i>	<i>ɥ</i>	<i>s</i>	<i>ɥ</i>	<i>z</i>	<i>ɲ</i>	<i>l</i>	
		<i>ɕ</i>	<i>ɥ</i>	<i>ʃ</i>	<i>ʒ</i>			<i>p</i>
		<i>ɕ</i>	<i>ɥ</i>			<i>ɲ</i>	<i>ɭ</i>	<i>j</i>
<i>κ</i>	<i>ɛ</i>				<i>x</i>			

⁸ Видоски, Божидар 1998: *Дијалектите на македонскиот јазик*. Скопје: МАНУ.

2.1.4 Glasovne južnoslovanske jezikovne spremembe z večjim zemljepisnim obsegom⁹

2.1.4.1 Praslovanski medsamoglasniški *ž

Psl. medsamoglasniški *ž se je v južnoslovanskih jezikih spreminjal tako: v slovenščini, kajkavščini, čakavščini in zahodni štokavščini je pod še ne dokončno ugotovljenimi dodatnimi pogoji prišlo do rotacizma, pri čemer se je psl. *ž spremenil v *r. V preostalem delu južne slovanščine, tj. v vzhodni štokavščini in torlaščini, makedonščini in bolgarščini, pa je psl. *ž ostal nespremenjen: psl. **mot'i*, **mogŕ*, **možeši* > stcsl. *мошти*, *могъ*, *можеши*, 'moči', sl. *móči*, *mórem*, *móreš*, kajk. *mòci*, *mòrem*, *mòreš*, čak. *mòci*, *mògu*, *mòreš*, Z štok. *mòci*, *mògu*, *mòreš*, V štok. *mòci*, *mògu*, *mòžēš*, mak. *можам*, *можеш*, bolg. *мóга*, *мóжеш*.¹⁰

2.1.4.2 Praslovanski *v v veččlenskih soglasniških sklopih

Psl. *v je v veččlenskih soglasniških sklopih *CvC/*CCv/*vCC v slovenščini onemel, medtem ko je v ostalih južnoslovanskih jezikih ostal nespremenjen: psl. **tvŕdъ* > stcsl. *тврѣдъ*, sl. *tŕd*, nštok. *tvŕd*, mak. *тврѣд*, bolg. *тврѣдъ*; psl. **četrъrtъkъ* > stcsl. *чѣтрѣртъкъ*, sl. *četrtek*, nštok. *četrťtak*, mak. *чѣврѣток*, bolg. *чѣврѣтъкъ*; psl. **sъtvoriti* > stcsl. *сѣтворити*, sl. *storiti*,¹¹ nštok. *stvòriti*, mak. *сѣвори*, bolg. *сѣтворя*.

2.1.4.3 Praslovanska nosnika *ę in *ŕ

Praslovanska nosnika *ę in *ŕ sta se v južni slovanščini po večini raznosila, ostanke najdemo le na obrobjih: v podjunskem narečju slovenščine ter nekaterih jugozahodnih govorih makedonščine. Nosnik *ę se v vseh geolektih, ki so narečna podstava knjižnih južnoslovanskih jezikov, se je raznosil, zato se v knjižnih jezikih odraža kot *e*, prim. psl. **lęt'a* > stcsl. *лѣшта*, sl. *lęča*, nštok. *lęča*, mak. *лѣка*, bolg. *лѣща*, medtem ko ima zadnji nosni samoglasnik različne odraze, in sicer se v knjižni slovenščini odraža kot *o*, v novoštokavskih knjižnih jezikih kot *u*, v knjižni makedonščini v večini primerov kot *a*, v knjižni bolgarščini pa kot *ə*, zapisan kot <ъ>

⁹ »Te glasovne spremembe so zajele prostor, večji od prostora enega od poznejših južnoslovanskih jezikov, oz. celoten prostor enega od njih, zato imajo vrednost genetskih meril pri njihovem razmejevanju.« (Šekli 2018: 108)

¹⁰ Primeri so po Šekliju (2018: 108).

¹¹ V *Brižinskih spomenikih* iz 10. stoletja je potrjena oblika z onemitvijo v-ja. Slovensko (*s*)*tvòriti* je v 19. stoletju prevzeto iz hrvaškega v slovenski knjižni jezik.

ali <a>: psl. **strǫkъ* > stcsl. *стрѣкъ*, sl. *strǫk*, nštok. *strûk*, mak. *страк*, bolg. *сѣрък*; psl. **gǫba* > stcsl. *гѣба*, sl. *gǫba*, nštok. *gûba*, mak. *заба*, bolg. *зѣба*.

Zadnji nosnik **ǫ¹²* ima v makedonščini več odrazov: v večjem delu makedonskega jezikovnega prostora se raznosi v *a*, medtem ko se v severni makedonščini, ki meji na štokavščino, odraža kot *u*, čeprav so nekatere besede, v katerih se pojavlja *u*, sprejete tudi v knjižno makedonščino: *кyка* ‘hiša’, *гyска* ‘gos’, *cyд* ‘sodišče’ ipd.¹³

Ena od posebnosti praslovanskih nosnikov je ohranitev nazalnosti, ki jo lahko zasledimo na makedonskem jezikovnem obrobju, in sicer na jugozahodu, tj. v Korči/Korčë, kjer velja psl. **pǣdъ* > stsl. *пада*, mak. dial. *пенда*, na jugovzhodu, tj. v vaseh Suho/Σοχός in Visoka/Οσσα, kjer je psl. **čędo* > stsl. *чѣдо* > mak. dial. *чендо*, psl. **dǫbъje* > stsl. *дѣбнѣ*, mak. dial. *дѣмбје* (Видоески 2001: 15), v Kosturu/Καστοριά, kjer se pojavi psl. **zǫbъ* > stsl. *зѣбъ*, mak. dial. *замб*, psl. **grǫda* > stsl. *грѣда*, mak. dial. *гранда* (Видоески 2001: 25), v Dolni Prespi, kjer se pojavlja psl. **trǫba* > stsl. *трѣба*, mak. dial. *трѣба*, psl. **jǫdica* > stsl. *ѣдница*, mak. dial. *јѣдница* (Видоески 2001: 95) ter v Kuli/Παλαιόκαστρο (Serres/Σέρρες), kjer opazimo psl. **mǫdro* > stcsl. *мѣдро*, mak. dial. *мѣндро*, psl. **trǫdъ* > stsl. *трѣдъ*, mak. dial. *тронѣт*, *трондоѣ*, psl. **jędrъ* > stsl. *ѣдръ*, mak. dial. *ендрѣ* (Лаброска 2003: 17).¹⁴ Govori, v katerih je ohranjena nazalnost, oblikujejo t. i. *narečni otok*.¹⁵

V centralnih in zahodnih krajevnih govorih lahko zasledimo nazalnost le v določenih besedah, kot so npr. psl. **jędza* > stcsl. *ѣжа*, mak. knj. *јанса* ‘slabost, bolezen, slab občutek’. Iz psl. korena **gǫg-* so izpeljane naslednje besede: *ганголи* ‘jecljati’, *гангало*, *ганголешко* ‘človek, ki jeclja’ (Kičevo–Poreče), imitativna beseda, ki oponaša petelinovo kikirikanje *гангаранга*

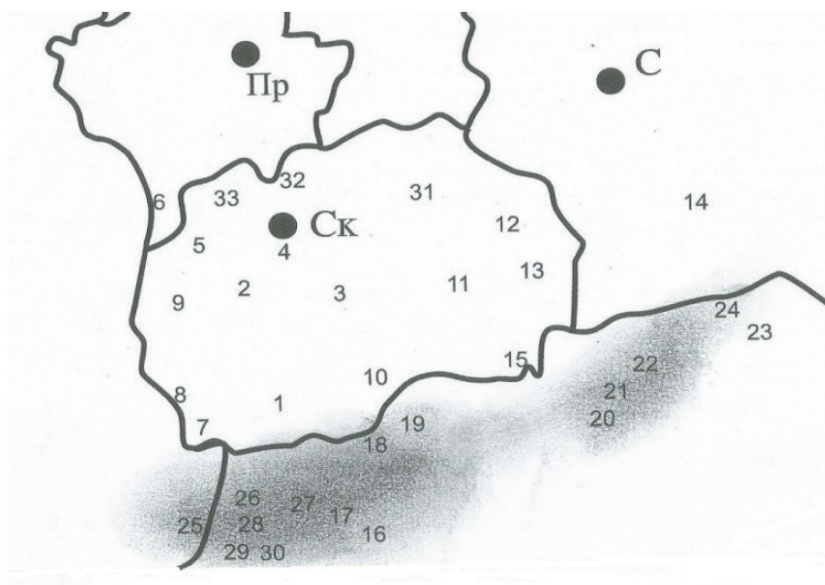
¹² Proces raznosnja je po vsej verjetnosti potekal postopoma v smeri sever–jug. Najprej so bili zaobjeti severni govori, medtem ko je postopek raznosnja v jugozahodnih in jugovzhodnih govorih potekal kasneje, na kar kažejo ostanki nazalnosti.

¹³ V tem primeru gre za odpravljanje enakozvočja: *cad* ‘skleda’ in ‘sadovnjak’ : *cyд* ‘sodišče’.

¹⁴ Praslovanska rekonstrukcija v primerih z ohranjeno nazalnostjo ter ustreznice v stari (cerkveni) slovanščini so moje.

¹⁵ »Narečni otok je skupina govorov geolekta, ki izkazuje odsotnost inovacij definiranege geolekta in je hkrati zemljepisno premajhen, da bi bil lahko definiran kot samostojni geolekt.« (Šekli 2018: 47) V osrednjejužnoslovanskem prostoru se za termin *narečni otok* pojavlja termin *dijalekatska oaza*, s čimer se označuje pojav, ki je zemljepisno manjši od svojega ustreznika in je na isti hierarhični stopnji, od katerega je ločen bodisi zemljepisno, politično ali konfensionalno, pri čemer izkazuje genetske, strukturne, arhaične in inovativne posebnosti (Brozović 1960: 78).

(Prilep) (Конески 1949: 248), psl. **dētelina* > stcsl. *дѣтелина*, mak. dial. *дентелина* ‘detelja’ (Mali Vljaj, Vevčani, Radožda) (Видоески 1999: 77).

Karta 1: Ohranitev nazalnosti v odrazih praslovanskih nosnikov¹⁶

Še en pojav, značilen za makedonski geolekt, je preglas nosnikov, kjer se je psl. sprednji nosnik **ǣ* v zahodni in centralni makedonščini v položaju za **j*-jem na vzglasju ali na začetku zloga preglasil v **ǫ*. O tem pojavu govorijo naslednji primeri: psl. **jězykъ*, cs. *ѣзѣикъ* > *ѣзѣикъ* > mak. knj. *јазик* ‘jezik’; psl. **zajęcъ*, cs. *зѣѣцъ* > *зѣѣцъ* ≥ mak. knj. *заяк* ‘zajec’; psl. **jěčьmy*, tož. **jěčьmenъ*, cs. *ѣчѣмень* > *ѣчѣмень* > mak. knj. *јачмен* ‘ječmen’; psl. **jětry*, gen. **jětrьve* > cs. *ѣтрѣи*, *ѣтрѣѣ* > *ѣтрѣа* > mak. knj. *јатрѣа* ‘jetrva, žena moževega brata’; psl. **jědza* > cs. *ѣжа* > *ѣжа*, mak. knj. *јанса*; psl. **jědro* > cs. *ѣдро* > *ѣдро* > mak. knj. *јадро* ‘jedro’. Ta glasovni pojav je značilen za vse zahodne in centralne govore; v vzhodnih govorih je pojav prisoten ob primerih brez preglasa nosnikov, severni govori izkazujejo sporadične primere, medtem ko južni govori tega pojava sploh ne poznajo.¹⁷ Tam, kjer ni prišlo do preglasa nosnikov, je vzglasni **j*- onemel. V nasprotju z makedonščino preostali južnoslovanski jeziki¹⁸ preglasa nosnikov ne poznajo: sl. *jězik*, nštok. *jězik*, bolg. *езѣк*; sl. *zâjec*,

¹⁶ Karta je prevzeta iz knjige *Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот и на балканскиот јазичен свет*, 2018, avtorici Ирена Савицка in Ана Цихнерска.

¹⁷ Do teh podatkov sem prišla s pomočjo ankete, v kateri so morali anketiranci odgovoriti na vprašanje, kako se v njihovem govoru glasijo naslednje besede: *јазик* ‘jezik’, *јатрѣа* ‘jetrva, žena moževega brata’, *заяк* ‘zajec’, *јадро* ‘jedro’, *јачмен* ‘ječmen’ in *јанса* ‘jeza’.

¹⁸ Ta glasovni pojav se v položaju za mehkim soglasnikom pojavlja tudi v severni čakavščini: **jězykъ* > *jazik* ≥ *zajik* ‘jezik’, **jěčьmenъ* > *jačmen* ‘ječmen’ (Šekli 2018: 158).

nštok. *zēc*, bolg. *зѣк*; sl. *jěčmen*, nštok. *jěčmēn*, bolg. *ечемѹк*; sl. *jětrva*, nštok. *jětrva* in *jětrva*, bolg. *етѣрѡа*; sl. *jěza*, nštok. *jěza*; sl. *jědro*, nštok. *jědro*, bolg. *ѣдро*.

Preglas nosnikov, ki ga pozna tudi knjižna makedonščina, lahko govori v prid genetskojezikoslovni določitvi makedonskega jezika v okviru južnoslovanskih jezikov, saj je pojav prisoten v organskih govorih, ki so osnova makedonskega knjižnega jezika.

2.1.4.4 Praslovanski *ě

»Praslovanski *ě se v knjižni slovenščini odraža kot ozki *ę* <e> ali široki *e* <e>. V knjižni ijekavski štokavščini se odraža kot *iје* v dolгих zlogih, v kratkih zlogih pa kot *je*, medtem ko se kratki v položaju za *r* odraža kot srednji *ę* <e>. V knjižni ekavski štokavščini in knjižni makedonščini se odraža kot srednji *ę* <e>, medtem ko se v knjižni bolgarščini v naglašenem zlogu in v položaju pred bolgarskim trdim soglasnikom kot '*a* <я>', v nenaglašenem zlogu ali v položaju pred praslovanskim mehkim ali bolgarskim mehčanim soglasnikom (tudi v položaju pred odrazom praslovanskega srednjega visokega samostalnika **y*, tj. psl. **y* > bolg. *i*) pa kot srednji *ę* <e>.« (Šekli 2018: 112–113) Če ponazorimo s primeri, se razvoj psl. *ě v knjižnih južnoslovanskih jezikih in stari cerkveni slovanščini odraža tako: psl. **sněgъ* > stcsl. *снѣгъ*, sl. *sněg*, nštok. *sn(ij)ěg*, mak. *снег*, bolg. *снѣг*; psl. **cěna* > stcsl. *цѣна*, sl. *cěna*, nštok. *c(ij)ěna*, mak. *цена*, bolg. *ценá*.

V makedonskem jezikovnem prostoru je po raznosanju psl. *ę prišlo do njegovega sovпада s psl. *ě. Artikulacija *ę se je začela izenačevati z artikulacijo *ě, pri čemer je nosni element v večjem delu makedonskega jezikovnega prostora izginil, ohranil se je le v nekaterih krajevnih govorih (Boboščica/Boboshticë (Korča/Korčë)) ob prisotnosti širokega izgovora *ě.

Na vzhodnem bolgarskem jezikovnem območju se je široka vrednost psl. *ě ohranila, na drugi strani pa se je psl. *ě v zahodnem delu bolgarščine in večjem delu makedonščine začel ožiti. Meja med inovativnim delom (makedonščina in zahodna bolgarščina), kjer se psl. *ě odraža kot *e*, in arhaičnim delom (vzhodna bolgarščina), kjer se tovrstni glas odraža kot '*a* <я>' ali kot *e*, je znana kot *jatova* meja.

Čeprav je makedonščina jezik z ejevskim razvojem psl. *ě, je v perifernih govorih možno zaslediti odsotnost inovacij.¹⁹ Govor Boboščice/Boboshticë (Korča/Korčë) ima ohranjen širok

¹⁹ Slovanski toponimi v Grčiji imajo za psl. *ě ekvivalent *α, εα, in ια*: *Δράνοβον, Δρεάνοβον (Δρѣново), Λιάσκα (Лѣска), Βριάζα (Врѣза), Σανόν, Σανός (сѣно), Χράνος (Хрѣнь)* (Конески 2001: 26); v bizantinskih virih iz 11. stoletja prav tako najdemo podatek o izgovorjavi glasu *ě v toponimu *Πρίλαπον* (Prilep), mesto v jugozahodni

izgovor *ě v naglašenem zlogu: psl. *vermę > ep^jāme 'vreme', medtem ko se v nenaglašenih zlogih odraža kot *e* (Koneski 2001: 41). V govorih krajev Zarovo/Νικόπολα, Visoka/Όσσα, Suho/Σοχός je prav tako prisotna dvojna realizacija *ě, in sicer se v naglašenih zlogih odraža kot 'ä, v nenaglašenih pa kot 'a: psl. *bělъ > б'äl 'bel', psl. *grěxъ > ep'äx 'greh', psl. *gnězdo > гн'üzdo 'гнездо' (Видоески 1999: 47). V govoru vasi Ajvatovo/Λητή (Solun/Θεσσαλονίκη) se psl. *ě odraža kot *ε*: psl. *bělъ > б'εл, psl. *neděl'a > н'υδ'ελα (Malecki 1936: 96) in zato lahko govorimo o narečnem otoku, ki zaobjema jugozahodni del makedonskega jezikovnega prostora – govor Boboščice/Boboshticë (južna Albanija) ter govori vasi Zarovo/Νικόπολα, Visoka/Όσσα, Suho/Σοχός (Solun/Θεσσαλονίκη) in Ajvatovo/Λητή – v katerem imamo odsotnost inovacije v sklopu makedonskega geolekta.

2.1.4.5 Južnoslovanski *r

Južnoslovanski zlogotvorni jezičnik *r se je danes ohranil v nekaterih slovenskih narečjih, osrednji južni slovanščini ter makedonščini. Danes ima knjižna slovenščina dekomponiran zlogotvornik *ər, prav tako je tudi v bolgarščini prišlo do vrinjenega polglasnika ə pred ali za *r*-jem. Če ponazorimo s primeri, se južnoslovanski zlogotvorni *r v knjižnih južnoslovanskih jezikih in stari cerkveni slovanščini odraža takole: psl. *kъrčьma > sl. kŕčma, nštok. kŕčma, mak. крчма, bolg. крѣчма; psl. *gъrdlo > stcsl. грзло, sl. gȓlo, nštok. gȓlo, mak. зрло, bolg. зѣрло; psl. *хrъbьтъ > stcsl. хръбѣтъ, sl. hȓbet, nštok. hȓbat, mak. 'рбem.

2.1.4.6 Južnoslovanski *l

Južnoslovanski zlogotvorni jezičnik *l se v knjižni slovenščini odraža kot *ol* , v novi štokavščini kot *u*, medtem ko se v makedonščini odraža kot *ol*, v bolgarščini pa kot *əl/lə*: psl. *žьlčь > stcsl. жльчь, sl. žōlč, nštok. žûč, mak. жолч(ка), bolg. жлѣч; psl. *sьlnьce > stcsl. слзньце, sl. sōnce, nštok. sūnce, mak. сонце, bolg. слѣнце; psl. *slьza > stcsl. сльза, sl. sōlza, nštok. sūza, mak. солза, bolg. слзѣ.

2.1.4.7 Praslovanska polglasnika *b in *b̥

Glede odrazov praslovanskih polglasnikov lahko južnoslovanski jezikovni prostor razdelimo na dva dela, in sicer je na eni strani zahodna južna slovanščina²⁰ in obrobje vzhodne južne

Makedoniji (Бабиќ 1986: 223). To dejstvo govori, da se je glas *ě v 11. stoletju izgovarjal široko oz. [ä], [ea], [ia].

²⁰ V slovenščini se glede na svojo kvantiteto sprednji polglasnik *b in zadnji polglasnik *b̥ odražata kot *a* ali *ə* <e> (Ramovš 1950: 18).

slovanščine (torlaščina in severna makedonščina), kjer sta polglasnika sovpadla v en glas, na drugi strani pa je vzhodna južna slovanščina oz. makedonščina in bolgarščina, kjer sta se polglasnika razvila v dva različna glasova: psl. **pъsъ* > stcsl. *пъсз*, sl. *pěs*, nštok. *päs*, mak. *nec*, bolg. *nѐc*; psl. **jарѣмъ* > stcsl. *ярьмь*, sl. *járem*, nštok. *járam*, mak. *japem*, bolg. *яpém*; psl. **dъždъ* > stcsl. *дъждь*, sl. *děž*, hrv. nar. in pesn. *dăžd*, mak. *дожд*, bolg. *дѣжд*; psl. **sъnъ* > stcsl. *сънз*, sl. *sěn*, nštok. *săn*, mak. *сон*, bolg. *сѣн*; psl. **dъnъ* > stcsl. *дънь*, sl. *dân*, nštok. *dân*, mak. *ден*, bolg. *дѣн*.

Sovpad obeh polglasnikov v sredinski polglasnik *ǣ* lahko zasledimo v severni makedonščini in torlaščini, kjer se pojavlja psl. **sъnъ* > *сǣн*, psl. **tъmъnica* > *тǣмниѡа*, psl. **pъsъ* > *пǣс*.

2.1.4.8 Praslovanska **t'* in **d'*

Praslovanska palatala **t'* in **d'* sta se v slovenščini spremenila v *č* in *j*, v novi štokavščini v *ć* in *đ*, v bolgarščini sta se spremenila v *ѡ* in *жд*, medtem ko ima makedonščina pod vplivom nove štokavščine tudi odraza *ќ* in *ѓ*: psl. **not'ъ* > stcsl. *ношть*, sl. *nôč*, nštok. *nôć*, mak. *ноќ*, bolg. *ноѡ*; psl. **gospod'a* > stcsl. *госпожда*, sl. **gospoja* > *gospá*, nštok. *göspoda*, mak. *зоспоѓа*, bolg. *зосноѡжа* (prevzeto iz ruščine); psl. **med'a* > stcsl. *мѣжда*, sl. *mēja*, nštok. *mèďa*, mak. *меѓа*, bolg. *междѡ*.

Vzhodna južna slovanščina je imela za psl. palatala **t'* in **d'* odraz **št* in *žd*, pri čemer sta se ta soglasniška sklopa ohranila le v (stari cerkveni slovanščini in) knjižni bolgarščini kot *ѡ*, *жд*. Na zahodnem delu vzhodnojužnoslovanskega jezikovnega prostora pa je prišlo do inovacije pod vplivom štokavščine, pri čemer sta se soglasniška sklopa **št* in **žd* spremenila v drugotna glasova – *ќ* in *ѓ*.²¹ Kot posledica tega vpliva je v makedonščini prišlo do razločevanja med odrazi psl. **t'* in **d'* na eni strani ter psl. **šč* in **žž* na drugi (Šekli 2013: 89), posledično je v makedonščini *плаѡит* 'plašč' < **plaščъ* : *кѡќа* < **kqt'a* in *меѓа* < **med'a*.

Arhaično stanje je opazno v zahodnem in južnem makedonskem jezikovnem prostoru, kjer sta še zmeraj delno ohranjena glasovna sklopa **št* in **žd* v govorih Galičnika in Male Reke (Видоески 2001: 54) ter v ohridsko-struških govorih (Видоески 2001: 64), najbolj arhaično stanje pa je ohranjeno v južnih govorih (Solun/Θεσσαλονίκη, Kukuš/Κιλκίς, Ser/Σέρρες, Lagadin/Λαγκαδάς in Gevgelija), kjer je realizacija psl. **t'* in **d'* dvojna – *ќ*, *ѓ* in *ѡит*, *жд*

²¹ Medtem ko sodobna grafija približuje glasova *ќ* in *ѓ* h glasovoma *κ* in *з*, sta v 19. st. v grafiji Partenija Zografskega glasova *ќ* in *ѓ* približana glasovoma *т* in *д*: *братъа*, *мѣдъѡ* (Конески 2001: 14).

(Видоески 2001: 124). V sodobni knjižni makedonščini je prav tako možno zaslediti ostanke psl. sklopov **št* in **žd* v določenih besedah: psl. **mat'exa* > mak. *maumea* in *makea* 'mačeha', psl. **pat'erka* > mak. *naumepka* 'pastorka', psl. **pet'ъ* > mak. *neum* 'peč', psl. **mqt'enica* > mak. *maumеница* 'mlečni napitek' in v določenih zemljepisnih imenih: **Krivogat'ane* > *Кривогаштани* (Prilep), **Bъrd'ane* > *Брждани* (Кичево), **Pъrd'evo* > *Прждево* (Demir Karija), **Sad'evo* > *Саждево* (Kruševo), **Rod'ъnъ* > *Рожден* (Kavadarci), *Dobrot'e* > *Доброште* (Tetovo), **Radod'a* > *Радожда* (Struga).

2.1.4.9 Naglasno mesto

Za makedonščino je značilna **proparoksitoneza** oz. naglaševanje besed na tretjem zlogu od konca besede v tri- ali večzložnicah. Naglasno mesto v makedonščini je stalno in premično znotraj pregibalnega (mak. *столица* 'stol' : *столицата* 'ta stol'; *училиште* 'šola' : *училиштето* 'ta šola') in besedotvornega vzorca (mak. *преведува* 'prevaja' : *преведување* 'prevajanje'). Izjema so tujke, pri katerih ne velja pravilo trizložnega naglaševanja, temveč beseda večinoma ohranja naglas, ki ga je imela v jeziku, iz katerega je bila v makedonščino prevzeta. Knjižna makedonščina pozna jakostno naglaševanje, kar pomeni, da se naglašeni samoglasniki izgovarjajo z večjo močjo kot nenaglašeni. Naglasni sistem prav tako ne pozna tonemov in kolikostnih nasprotij.

V zahodnih makedonskih govorih, kjer imamo besedne zveze, sestavljene iz predslonke in polnopomenske besede, npr. *прѐд_мене* 'pred mano', *на_дрво* 'na drevesu', *о̀д_страна* 's strani' ipd.,²² polnopomenske besede in zaslonke, npr. *носе́ме_ја* 'obiščite jo', *не_дава́ј_и_ја* 'ne dajaj ji' ter stalne besedne zveze dveh polnopomenskih besed, npr. *кисело_млеко* 'jogurt', *добро_утро* 'dobro jutro', je sistemsko prišlo do posplošitve naglasa na antepenultimi. Besedne zveze, ki so bile interpretirane kot ena leksikalna enota, so pač ravno tako dobile naglas na antepenultimi. Makedonščina se je torej, kar zadeva naglasno mesto, od vseh (južno)slovanskih jezikov najbolj oddaljila od praslovanskega stanja. Celo bolgarščina izkazuje bolj arhaično stanje, saj ohranja premično naglasno mesto, ne ohranja pa tonemskih in kolikostnih nasprotij.

²² »V praslovanščini se je naglasno mesto (stari cirkumfleks) pojavljalo ob prisotnosti same polnopomenske besede ali ob prisotnosti polnopomenske besede in predslonke na prvem zlogu fonetične besede: psl. **rôkq*, **nâ rôkq*; psl. **gôlvq*, **nâ golvq*; psl. **bъl*, **ně bylъ*.« (Šekli 2014: 339–340)

2.1.4.10 Definicijske lastnosti makedonščine

Makedonščina je torej južnoslovanski jezik, ki skupaj z bolgarščino tvori vzhodno podvejo južne slovanščine, skupaj z osrednjo južno slovanščino (na prostoru katere se pojavljajo knjižni jeziki, to je srbščina, hrvaščina, bosanščina in črnogorščina) ter slovenščino, južno podvejo slovanščine. Na podlagi zgoraj naštetih jezikovnih značilnosti, lahko sklepamo, da »ima makedonščina skupaj z bolgarskim jezikom **enotno izhodišče** v enem starojužnoslovanskem geolektu – to je bila **vzhodna** južna slovanščina« (Šekli 2018: 167), ki se je zaradi nesplošno(vzhodno)južnoslovanskih glasovnih sprememb okrog 10. stoletja začela cepiti na še manjše geolekte, ki pa so bili poimenovani kot torlaščina, makedonščina in bolgarščina. Makedonščina ima »**konvergentno spreminjanje** v okviru samomakedonskih splošnomakedonskih glasovnih sprememb, ki so zato njene definicijske lastnosti.« (Šekli 2018: 167) Definicijske značilnosti, po katerih se torej makedonščina razlikuje od bolgarščine, so:

- 1) Vokalizacija praslovanskega zadnjega polglasnika **b* v *o*;
- 2) Preglas sprednjega nosnika **e* v zadnji nosnik **o* v položaju za **j*-jem v vzglasju ali na začetku zloga;
- 3) Zamenjava prvotnih vzhodnojužnoslovanskih soglasniških sklopov **št* in **žd* v *ќ* in *џ* in posledično razločevanje psl. **šč* in **žž* na eni strani in psl. **t'* in **d'* na drugi;
- 4) Narečna otoka z ohranjeno nazalnostjo in širokim izgovorom psl. **ě*;
- 5) Stalno naglasno mesto na *antepenultimi* v treh- in večzložnicah, z izjemo tujk.

Psl.	Stesl.	Makedonščina	Bolgarščina	OJS		Slovenščina
*Ž	ж	ж	ž	K., Č, Z ŠT.	V ŠT., T.	r
				r	ž	
*CvC	CvC	CvC	CvC	CvC		CC
*CCv	CCv	CCv	CCv	CCv		CC
*vCC	vCC	vCC	vCC	vCC		CC
*e	а	е	е	е		е
*o	о	a/y	ъ	u		o
*ě	ѣ	е	я/е	ije/je/e		е
*CьrC	рз/рѣ	р	рѣ/ър	r		ər <r>
*CьrC						
*CrъC						

*СгъС					
*СѣС	лз/лѣ	ол	ѣл/лѣ	u	ou
*СѣС					
*СѣС					
*СѣС					
*ѣ	ѣ	e	e	a	ə <e>/a
*ѣ	ѣ	o	ѣ	a	ə <e>/a
*t'	шт	ќ	ш	ć	č
*d'	жд	ѓ	жд	đ	j
*je-	ѣа	ja	e	je	je

Tabela 1: Prikaz nesplošnih glasovnih sprememb z večjim zemljepisnim obsegom v knjižnih južnoslovanskih jezikih in (stari) cerkveni slovanščini

2.2 Makedonščina kot del balkanske jezikovne zveze

Vzhodna podveja južne slovanščine, tj. makedonščina, bolgarščina in srbski jugovzhodni dialekti, skupaj s svojo neslovansko soseščino oziroma z genetsko manj sorodnimi jeziki (kot so albanščina, grščina, romunščina in njene različice (dakoromunščina, aromunščina, meglenoromunščina), balkanska romščina, jidiš ter domnevno balkanska turščina)²³ tvorijo **balkansko jezikovno zvezo**. Kot pravi Soboljev (2003: 3), »so za jezike balkanske jezikovne zveze značilne splošne značilnosti arealno-tipološkega in ne genetskega značaja.« Te značilnosti so namreč rezultat večstoletnih narodnostno-jezikovnih stikov na Balkanu, ki so pripeljali do nekaterih konvergentnih jezikovnih pojavov. Na slovanskem lingvističnem zemljevidu ima makedonščina periferno pozicijo. To pomeni, da je bila pod vplivom neslovanskih indoevropskih jezikov, tukaj mislimo predvsem na grščino kot prestižnejši jezik, poleg grščine pa je imela velik vpliv tudi osmanska turščina, ki je na balkanske jezike močno vplivala od 16. do 20. stoletja. Prav tako sta tudi aromunščina in albanščina v zahodni Makedoniji, kjer je živelo večjezično prebivalstvo, igrali pomembno vlogo.

²³ V knjigi *Die Balkansprachen*, 1975 je Helmut Wilhelm Schaller razdelil balkanske jezike glede na prisotnost balkanskih elementov na »balkanske jezike« (albanščina, makedonščina, bolgarščina in romunščina in njene različice), ki vsebujejo primarne značilnosti balkanskih jezikov, tj. balkanizme, ter na »jezike Balkana«, ki pa so na obrobju jezikovne zveze in imajo le določene balkanizme (nova grščina in srbsčina).

Balkanska jezikovna zveza je značilna za makedonščino zaradi vpliva, ki ga je imela ne le na slovnično strukturo makedonskega jezika, temveč tudi na njegovo besedje. S tem vplivom se namreč da razložiti večje strukturne spremembe makedonskega jezikovnega sistema. Struktura makedonščine se je precej oddaljila od strukture ostalih slovanskih jezikov (tukaj so upoštevani vsi slovanski jeziki razen bolgarščine, ki prav tako pripada balkanski jezikovni zvezi in ima podobno skladenjsko strukturo in do neke mere srbščine, ki prav tako izkazuje določene balkanizme), kar je razvidno iz glagolskega in imenskega sistema. Tako v makedonskem glagolskem sistemu lahko zasledimo nove skupne balkanske modele za izražanje časa in vida, medtem ko je imenski sistem postal analitičen, kar pomeni, da danes makedonščina ne pozna sklonov oblikovno (tj. s končnicami) izraženih sklonov (razen določenih ostankov),²⁴ pač pa se sklonska razmerja kažejo s pomočjo predlogov, določenega člena ali zaimenskih oblik.

Makedonščina je torej del jezikovne zveze, ki zaobjema genetsko manj sorodne jezike na razmeroma majhnem geografskem območju. Značilnosti, ki pripadajo tem jezikom, niso podedovane iz starejšega obdobja, temveč je sčasoma na balkanskem območju prihajalo do mešanja narodov in medjezikovnih vplivov. Potemtakem so ti jeziki razvili jezikovne konvergence, ki jih danes imenujemo *balkanizmi*. V nadaljevanju so na makedonskem knjižnojezikovnem gradivu naštet najrelevantnejši balkanizmi:

- **kategorija določnosti s postpozitivnim členom** – psl. **tь člověкъ* > stcsl. *тъ чловѣкъ* : mak. *човеком* 'ta človek'; psl. **ovь člověкъ* > stcsl. *овъ чловѣкъ* : mak. *човеков* 'ta človek'; psl. **onь člověкъ* > stcsl. *онъ чловѣкъ* : mak. *човекои* 'oni človek' in **prepozitivnim** – psl. **jedna kьt'a* > stcsl. *ѣдна кѣшта* : mak. *една кука* 'ena hiša';
- **analitično stopnjevanje pridevnikov** – primernik s predpono *no-* 'po' in presežnik s predpono *naj-* 'naj' + osnovnik, ki se ne spreminja: *ноубав* 'lepši' in *најуубав* 'najlepši' od *убав* 'lep';
- **tvorba prihodnjika z glagolom »imeti«** – psl. **jьmatь* > stcsl. *иматъ*, mak. *има* 'ima' oz. psl. **ne jьmatь* > stcsl. *не иматъ* (> **němatь* → mak. *нема*) in *da*-zgradbe spregajočega se glagola: *има да остане* 'bo ostal(a)', *има да чекаш* 'čakal(a) boš' : *нема да останеш* 'ne boš ostal(a)' ter z **glagolom »hoteti«**: psl. **хѣt'etь* > stcsl.

²⁴ Ostanki stranskosklonskih končnic so se v knjižni makedonščini ohranili pri samostalniških zaimkih (tožilnik, dajalnik) in pri nekaterih samostalnikih (zvalnik).

хоштеџ ‘hoče’ > psl. **t’e* > mak. *ke* in sedanjika spregajočega se glagola, npr. mak. *ќе читам* ‘bom bral(a)’;

- glagolske oblike s »**habeo**«, sestavljene iz pomožnega glagola *имам* ‘imam’ oz. zanikane oblike *немам* ‘nimam’ in trpnega preteklega deležnika na *-*нѣ*/*-*тъ*: *имам* oz. *немам одено* ‘sem šel(šla)’ oz. ‘nisem šel(šla)’ ter »**sum**«, sestavljene iz oblike pomožnega glagola *сум* ‘sem’ in trpnega preteklega deležnika na *-*нѣ* ali *-*тъ*: *сум дојден* ‘prišel sem’;
- **izguba nedoločnika in namenilnika ter njuna nadomestitev z da-zgradbo** – *престанав да работам* ‘nehal(a) sem delati’; *замина да сече дрва* ‘šel/šla je sekati drevesa’;
- **zaimkovno podvajanje premega** – *ја прочитах книгата* ‘prebral(a) sem to knjigo’ – **in nepremega predmeta** – *книгата ѝ ја даде на Марија* ‘knjigo je dal(a) Mariji’;
- **izguba sklonskih končnic** – *Asg се налив вода* ‘spil(a) sem vodo’, *Isg се потурих (со) вода* ‘polil(a) sem se z vodo’, *Nsg чистата вода е за пиење* ‘čista voda je za pitje’;
- **nastanek pripovednega naklona iz prvotnega praslovanskega perfekta** – *родителите ѝ биле многу строги* ‘njena starša sta bila menda precej stroga’;
- **položaj naslonk v stavku** – pojavljanje naslonk na prvem mestu v stavku oziroma odprava Wackernaglovega pravila – *ја зедов* ‘vzel(a) sem jo’;
- **nastanek kratkih, postpozitivnih svojilnih zaimkov** – *ова е мојата баба* > *ова е баба ми* ‘to je moja babica’.

2.3 Sociolingvistična opredelitev makedonskega knjižnega/standardnega jezika

Ozaveščanje, da je makedonščina poseben jezik in ne dialekt srbskega ali bolgarskega jezika, je pripeljalo do njegove kodifikacije, ko je bila na prvem zasedanju ASNOM²⁵ dne 2. 8. 1944 sprejeta odločba o standardizaciji makedonskega jezika in s tem je makedonščina postala uradni jezik tedanje Demokratične federativne Jugoslavije oziroma njene republike Makedonije. Leto dni kasneje sta bila uradno sprejeta makedonska azbuka (5. maja) in makedonski pravopis (7. junija). Zaradi zgodovinsko-političnih okoliščin,²⁶ ki so močno vplivale ne le na obstoj

²⁵ Антифашистичко собрание за народно ослободување на Македонија (Antifašistična skupščina za narodno osvoboditev Makedonije).

²⁶ Razvoj makedonskega knjižnega jezika do kodifikacije loči tri faze (Koneski 1981: 151–152 pri Nikolovskem 2015: 204):

makedonskega jezika, temveč tudi na obstoj makedonskega naroda in identitete, je postopek standardizacije makedonskega jezika potekal zelo počasi. V času po drugi svetovni vojni so se makedonski jezikoslovci končno izborili za status makedonskega jezika kot uradnega jezika, toda pisna tradicija, ki je bila pri Makedoncih globoko ukoreninjena že prej, prav nič ne zaostaja za tradicijo drugih prej standardiziranih knjižnih jezikov. Dokaz, da se ideja o standardizaciji ni rodila leta 1944, je izid knjige *За македонските работи* (1903), s katerim je bila prvič jasno utemeljena organska podstava makedonskega standardnega jezika. Avtor Krste Petkov Misirkov je v zadnjem poglavju omenjene knjige določil temelje makedonskega standardnega jezika (Мисирков 1903: 145 pri Nikolovskem 2015: 204):

- 1) kot osnovo knjižnega jezika je določil centralne ali osrednje govore (Veles–Prilep–Bitola–Ohrid);²⁷
- 2) pravopis je utemeljil na fonetični osnovi, z nekaj etimološko pogojenimi izjemami;
- 3) v leksiko je vključil elemente iz vseh makedonskih govorov.

Ta ideja in jezikovne koordinate makedonščine so bile kasneje sprejete in končno uresničene.

V obdobju po drugi svetovni vojni je prva plejada makedonskih jezikoslovcev (Krum Kepeski, Todor Dimitriovski, Blagoja Korubin, Blaže Koneski, Trajko Stamatovski, Krum Tošev, Radmila Ugrinova-Skalovska, Božidar Vidoeski idr.) v prvi vrsti poskrbela za standardizacijo makedonskega knjižnega/standardnegajezika. Ti jezikoslovci, kot tudi mlajše generacije, so poskrbeli za preučevanje slovničnih značilnosti makedonščine v diahronem pogledu, prav tako so mnogi avtorji z narečnim in zgodovinskim gradivom opisali razvoj makedonskega jezika. Rezultat tega preučevanja je odprl vrata za nadaljnji razvoj makedonistike, in sicer ne le v okviru lastne države,²⁸ temveč tudi širše. Zahvaljujoč številnim projektom²⁹ s področja

1. faza – od začetka 19. stoletja do balkanskih vojn (1912): v tem obdobju je makedonski narod živel znotraj svojih etničnih meja v Osmanskem imperiju, ki ni nalagal verske ali jezikovne dominacije in je dovoljeval relativno svobodo glede religije in rabe makedonskega jezika;

2. faza – od konca balkanskih vojn (1913) do konca druge svetovne vojne (1945): makedonski narod je bil razdeljen med sosednjimi državami (Grčijo, Srbijo, Bolgarijo in Albanijo), raba makedonskega jezika pa je bila prepovedana;

3. faza – od konca druge svetovne vojne do danes: v tem obdobju je z ustanovitvijo makedonske republike in posledično države makedonski jezik doživel svojo kodifikacijo.

²⁷ Podstava makedonskega jezika je določena na podlagi kulturnega prestiža, ki so ga imela omenjena mesta, zlasti Bitola in Ohrid, kar pomeni, da so bila za makedonski narod pomembna in kulturno izstopajoča.

²⁸ Pojem lastna država se pravzaprav nanaša na tri obdobja, in sicer prvo obdobje 1945–1963, ko je bila Socialistična republika Makedonija del najprej Federativne ljudske republike Jugoslavije, od 1963 do 1991 pa del SFRJ, 8. septembra 1991 pa je postala neodvisna država. Makedonski jezik kot uradni jezik v Republiki Severni Makedoniji je bil priznan ob mednarodnem priznavanju suverenosti države, ko je večina držav sveta Republiko Makedonijo priznala pod njenim ustavnim imenom.

²⁹ *Македонски правопис со правописен речник* (1950), *Граматика на македонскиот литературен јазик* (1952 in 1954), *Правопис на македонскиот јазик со правописен речник* (1970), *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања* (1961, 1965, 1966), *Толковен речник на македонскиот јазик* idr.

makedonistike, ki so opazni tudi v mednarodnem prostoru in so zasluga številnih predanih jezikoslovcev na vseh znanstvenih inštitucijah širom Makedonije kot tudi vseh tujih makedonistov, ki si prizadevajo, da se makedonščina razvija zunaj državnih meja, je danes makedonščina jezik z natančno določenimi pravili, predpisanimi v jezikovnih priročnikih, je sredstvo, ki omogoča (ne)uradno sporazumevanje na vseh področjih, obenem pa je eno od sredstev z družbeno in povezovalno vlogo, s katerim se Makedonci identificiramo.

Toda jezik kot heterogen sistem, ki služi kot sredstvo za jezikovno sporazumevanje, ima potrebo po vsestranskem preučevanju, kar *de facto* pomeni, da je treba preučevati tako slovar, ki ima poimenovalno vlogo, kot tudi slovnico, ki ima urejevalno vlogo. Vsestransko preučevanje med drugim pomeni tudi sinhrono in diahrono opisovanje teh dveh komplementarnih delov jezika. Načeloma so slovnične posebnosti makedonščine s sinhronega in diahronega vidika že utemeljene, kar pa ne drži za slovar, saj je makedonsko besedje opisano v sodobnih razlagalnih slovarjih le s sinhronega vidika. V okviru makedonistike je z etimološkega vidika obdelano v večji meri lastnoimensko besedje, in sicer makedonski priimki v *Речник на презимињата кај Македонците*,³⁰ lastna imena v *Речник на личните имиња кај Македонците*,³¹ *Енциклопедија на македонски имиња*,³² makedonska zemljepisna imena pa so obdelana v *Речник на имињата на населените места во Р. Македонија (Б, Ѓ, Е, Ј, Н, Р, Т, Ќ, У, Ф, Х, Џ, Ш)*,³³ v dveh doktorskih disertacijah – *Топонимијата во Кривопаланечко*³⁴ in *Топонимијата во Крушевско*³⁵ ter v prispevkih, katerih avtorica je Ljubica Stankovska.³⁶ V *Етимолошки речник за имињата на некои видови фамилии, родови и видови на васкуларни растенија застапени на територијата на Република Македонија*³⁷ so podane etimološke razlage nekaterih rastlinskih imen. Poleg lastnih imen je še nekaj prispevkov, v katerih so opisani tudi nekateri apelativi, in sicer v *Грчки зборови во*

³⁰ Иванова Олга, Коробар-Белчева Марија, Митков Маринко и Стаматоски Трајко, 1994–2001: *Речник на презимињата кај Македонците*, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

³¹ Станковска Љубица, 1992: *Речник на личните имиња кај Македонците*. Тетово: Напредок.

³² Стефановски, И. Архимандрид. *Енциклопедија на македонски имиња*. Скопје – (v tisku).

³³ Иванова Олга, 2014: *Речник на имињата на населените места во Р. Македонија (Б, Ѓ, Е, Ј, Н, Р, Т, Ќ, У, Ф, Х, Џ, Ш)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

³⁴ Миовска Весна, 2020: *Топонимијата во Кривопаланечко*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

³⁵ Јосифовска Мери, 2019: *Топонимијата на Крушевско*. Скопје: Академски печат.

³⁶ Станковска Љубица, 1995–1997: *Македонска ојконимија*. Скопје: Метампорфоза; Станковска Љубица, 1985: *Етимологија на ојконимите Дуње, Небрегово, Чепигово и Мажучиште*. Скопје: Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на СРМ idr.

³⁷ Станковиќ Лефтерија и Мискоска-Милевска Елизабета, 2008: *Етимолошки речник за имињата на некои фамилии, родови и видови на васкуларни растенија застапени на територијата на Република Македонија*, Скопје: Тотал арт.

македонскиот народен говор,³⁸ v katerem je bila podana etimologija grških izposojenk v makedonskem ljudskem govoru, in *Романизмите во македонскиот јазик*,³⁹ v katerem so opisane romanske izposojenke v makedonščini. Prav tako trenutno izhajajo prispevki s področja etimologije, katerih avtorica je Aleksandra Gecovska.⁴⁰ Toda kljub naštetim leksikografskim dejavnostim občnoimensko besedje z diahronega vidika žal ni celovito ali vsaj zadostno opisano, zato govorci makedonščine potrebujejo jezikovni priročnik, kot je etimološki slovar, v katerem bo osvetljena etimologija besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika.

³⁸ Таховски Анастас, 1951: *Грчки зборови во македонскиот народен говор. Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик*. Скопје (ni dostopno).

³⁹ Алексоска-Чкатроска Мирјана, 2010: *Романизмите во македонскиот јазик. Прилог кон етимолошките истражувања за македонскиот јазик*. Скопје: Боро Графика.

⁴⁰ Гецовска Александра и Гецовски Златко, 2015: *Увод во македонската етимологија (прилог за етимолошкиот речник на македонскиот јазик)*. Битола: КС графика; Гецовска Александра, 2013: *Етимолошките проучувања во македонскиот јазик: магистерски труд*. Скопје; Гецовска Александра, 2018: *Македонската лексика во руските етимолошки речници*. Скопје; Гецовска Александра, 2007: *Почетоците на европската античка етимологија (со осврт на македонската)*. Скопје. Dostopno na: http://www.kalamus.com.mk/eng_patrimonium_main.asp.htm.

3 Etimologija

Beseda *etimologija* pomeni jezikoslovna disciplina, ki odkriva izvor, to je prvotno obliko in prvotni pomen besedja (besed in stalnih besednih zvez), torej se ukvarja z njegovo zgodovino. Izvira iz grške besede ἐτυμολογία, ki je zloženska iz ἔτυμος 'resničen' in λόγος 'beseda'. Etimologija je eksaktna znanost, ki uporablja jasno razvidno teorijo in eksaktno metodologijo. To pomeni, da etimološka analiza in sinteza ne temeljita na načelu ugibanja, kot je to bilo nekoč, temveč so v njenem ospredju glasovne ter predvsem oblikovne in pomenske jezikovne zakonitosti, s katerimi lahko dokažemo sorodnost različnih jezikovnih prvin, primerjamo jezike ter iščemo glasovno podobo, obliko in pomen, ki se je prvič pojavil na določeni razvojni jezikovni stopnji nekega jezika.

Poudariti velja, da je etimološka raziskava namenjena rekonstrukciji starejše, morda izvirne oblike besede, njenega korena in zgodnejšega, morda prvotnega pomena, tj. njenega etimološkega pomena (Dębowiak, Ostrowski, Waniakowa 2017: 599). »Etimološki postopek se kot zaporedje jeziko(slo)vnih in nejeziko(slo)vnih podatkov, ki pomagajo in etimološko razložijo etimološke razlage, kaže kot trodelen, ker je nujno sestavljen iz: a) sinhronih podatkov o jezikovni enoti, ki jo je treba etimološko razložiti; ti so nujni in predstavljajo izhodišče vsake etimološke raziskave; b) čim bolj natančnega in utemeljenega zaporedja vseh tistih jezikovnih podatkov, ki jezikovno enoto dopuščajo privedi do najstarejše jezikovne stopnje, iz katere izvira in na kateri je tudi nastala, na tej sinhroni stopnji zato obstajajo možnosti njene etimološke razlage; in c) etimološke razlage, ki dejanski pomen jezikovne enote osvetli z njegovim prvotnim.« (Furlan 1991: 254)

Kot navaja Snoj (2016: 11), »etimologija posamezne besede je pravzaprav njen prvotni pomen, tj. v strogem smislu tisti pomen, ki ga je imel v mislih človek, ki je to besedo tvoril in prvi izgovoril.« Etimološka razlaga mora vzeti v ozir zlasti besedotvorni postopek, po katerem je beseda nastala, in jo razdeliti na njene sestavne dele.⁴¹ Šele ko ugotovimo prvotni pomen vsakega od sestavnih delov, iz katerih je beseda tvorjena, in skupaj seštejemo vse pomene, lahko etimološko analizo zaključimo.

3.1 Etimološke metode

»Ugotavljanje izvora in identificiranje prvotnih morfemov je pravzaprav naloga primerjalne in zgodovinske slovnice, za etimologijo v ožjem smislu pa le pogoj za uspešno etimološko

⁴¹ V določenih jezikih (slovanskih in neslovanskih), imajo lahko pri tvorbi besed vpliv tudi določeni glasovni pojavi, kot je npr. *prevoj*;

razlago.« (Snoj 2015: 11) Sodobna etimologija ima nalogo odkriti in rekonstruirati *formalni* in *pomenski* odnos med dvema oblikama A in B oz. med *etim(on)om*⁴² kot besedotvornim predhodnikom, ki je starejši, ter iz njega izvedeno *besedo* (Vinja 1993: 10). Za etimološko osvetlitev besed, sta nepogrešljivi dve metodi, in sicer:

- 1) **Primerjalna metoda** omogoča primerjanje genetsko identičnih besednih vzporednic v že obstoječih in izumrlih jezikih. S to metodo namreč določamo jezikovno sorodnost med jeziki, ki pripadajo isti jezikovni skupini (npr. slovanski) ali isti jezikovni družini (npr. indoevropski). Izhajamo torej iz sinhronega stanja skupine jezikov, in s primerjanjem glasovnih prvin pridemo do jezika ali idioma »prednika«. Primerjalna metoda je torej namenjena le genetsko sorodnim jezikom. To bomo ponazorili z naslednjim primerom: sl. *sája*, nštok. *sǎđa*, mak. *caŕa*, bolg. *сѣѣда*, rus. *сѣѣа*, ukr. *сѣѣа*, brus. *сѣѣа*, polj. *sadza*, kaš. *sadza* 'zapor', plb. NApl *soze*, dluž. NApl *saze*, gluz. NApl *sazy*, stčes. *sazě* > češ. *saze*, slš. *sadza*. Mak. *caŕa* ima enako izhodišče kot vsi naštet primeri iz slovanskih jezikov. Primerjalna metoda omogoča pregled sorodnosti in razlik med sodobnimi, v tem primeru slovanskimi jeziki, ki so nastali v približno enakem obdobju. Izpričano gradivo iz sodobnih (ne)slovanskih jezikov je lahko podlaga za nadaljevanje etimološke osvetlitve.
- 2) Druga metoda je **metoda rekonstrukcije**, ki ima nalogo rekonstruirati izhodiščno jezikovno stanje in odkriti prvotno glasovno podobo ter prvotno obliko (tj. morfološko zgradbo) in posledično prvotni pomen besede, slednji pa omogoča prikazati prvotno semantično motivacijo pomenonosnih leksikalnih enot. Na podlagi primerjave elementov v sorodnih jezikih določamo rekonstrukcijo oz. obliko, ki jo je imel jezikovni prednik oz. prajezik. Ker gre za neizpričano gradivo, rekonstruirano obliko opremimo z zvezdico. Metodo rekonstrukcije začnemo na glasovni ravni, ugotavljamo regularne glasovne spremembe, ki so se zgodile v posameznih jezikih. V jeziku se namreč glasovi spreminjajo najbolj sistematično in regularno, za razliko od drugih jezikovnih prvin.⁴³ Te omogočajo rekonstrukcijo glasovne podobe besed. V zgoraj omenjenem primeru na podlagi regularnih glasovnih vzporednic lahko rekonstruiramo praslovansko obliko, ki naj bi se glasila **sad'a*, pri čemer je palatal **d'* nastal po glasovni spremembi, ki se imenuje *jotacija* (**sadja* > **sad'a*). Glasovni rekonstrukciji sledi oblikovno-pomenska

⁴² Etimon je po definiciji SSKJ-ja najstarejša besedna oblika, iz katere se lahko izvaja kaka beseda.

⁴³ Regularne glasovne spremembe se pojavljajo v določenih glasovnih okoljih, in sicer brez kakršnih koli izjem, medtem ko do neregularnih glasovnih sprememb pride le v določenih primerih in za njih ne moremo reči, da veljajo glasovna pravila (Šekli 2014: 35, 49).

analiza. Oblika **sad'a* > vsebuje glagolski koren **sad-*, ki se pojavlja tudi v glagolu **sad-i-ti* 'povzročiti, da sede, sedi', ki je kavzativ z ojevsko prevojno stopnjo h glagoloma s korenem **sēd-*, prim. **sēd-ti* 'sesti', **sēd-ě-ti* 'sedeti', ter pripono **-ja*. Iz tega sledi, da je prvotni pomen oblike **sadjā* **'to, da se posede'* (dejanje), ki se po pomenskem prenosu po metatoniji lahko konkretizira v rezultat dejanja **'to, kar sede'* (z leksikalizacijo nastane pomen 'saje') oz. **'tam, kjer se posede'* (z leksikalizacijo nastane pomen 'zapor').

V nadaljevanju sledi poskusni slovarski sestavek, v okviru katerega sta primenjeni primerjalna metoda in metoda rekonstrukcije:

rekonstrukcije:

свекрва – ж. р., *свекрвин*. Исто е и ст.сл. *свекрзи*, ген. *свекрзвѣ*, буг. *свекѣрва*, БХСЦ *svěkrva*, рус. *свекрѳѳъ*, ст.чеш. *svekrv*. Прасл. **svekry*, ген. **svekrъve* се развило од и.-е. **suekruh₂-*, сп. лат. *socrūs*, ст.инд. *śvaśrū-*, гр. *εκρά* алб. *vjehërr*, ерм. *skesur* 'свекрва' (М. S. во Ве III, 347). Szemerényi (317) ја реконструира првичната форма **sue-k-oruh₂*, составена од **sue-* 'големо семејство' и **koruh₂-* (спор. гр. *κορυφή* 'теме, врв') од базата **ker-* 'глава', која поради табуистични причини е променета во **sue-kuruh₂*. Види *свекор*.

Obstajata dva tipa rekonstrukcije, Furlan (2008: 5–6):

- **interna rekonstrukcija** je metoda vzpostavljanja in razlage jezikovnega sistema/jezikovnih prvin s primerjavo in rekonstrukcijo podatkov znotraj samega sistema, četudi vsebuje starejše in mlajše jezikovne stopnje;
- **eksterna rekonstrukcija** je metoda vzpostavljanja in razlage istega jezikovnega sistema/jezikovnih prvin tudi s primerjavo in rekonstrukcijo podatkov iz drugih, vertikalno sorodnih jezikovnih sistemov.

3.2 Tipi etimoloških slovarjev

Odvisno od potreb, uporabnikov in namena, ki ga ima slovar v določeni družbi, obstajajo različni tipi etimoloških slovarjev, ki se med seboj lahko zelo razlikujejo v obsegu gradiva, ki ga vključujejo, kot tudi v vrsti podatkov, ki jih ponujajo. Obstajajo trije različni tipi etimoloških slovarjev, in sicer:

- **Znanstveni etimološki slovarji** so namenjeni v prvi vrsti strokovnjakom s področja etimologije. Ta vrsta etimoloških slovarjev ne obravnava le besedja, ki pripada knjižnemu/standardnemu jeziku, temveč vključuje tudi druge vrste gradiva, kot je

narečno in/ali arhaično gradivo, po potrebi pa je vključeno tudi lastnoimensko gradivo. Ti slovarji praviloma ne vključujejo sodobnih internacionalizmov, njihova struktura pa je kompleksna in za razumevanje zahteva poglobljeno znanje o etimologiji. Etimološke razlage imajo namen obsežno in podrobno opisati razvoj ter izvor obravnavane besede, podrobno obravnavati problematiko etimološko zapletenih besed in podati izčrpno eksplicitno argumentacijo. Ti slovarji so ponavadi obsežni in zato izhajajo v več zvezkih. Kot primer znanstvenih etimoloških slovarjev lahko naštejemo: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V* (1976–2007), avtor France Bezlaj, *Słownik prasłowiański I–VIII* (1974–) (ur. Franciszek Sławski idr.), *Этимологический словарь славянских языков 1–(41)* (1974–) (ur. Олег. Н. Трубачёв), deloma *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV* (1971–1974), avtor Petar Skok idr.

- **Poljudnoznanstveni etimološki slovarji** so vrsta slovarjev, znotraj katerih so kratke etimološke razlage opremljene z jezikovnimi argumentacijami, ki jasno in razločno obravnavajo etimologijo besed. Zaradi smiselnosti in razumljivosti tudi za nejezikoslovce v etimoloških razlagah niso podane problematike etimološko zapletenih besed, temveč je uporabnikom, željnim širšega znanja, ponujena dodatna literatura, za katero se skrivajo obsežne razlage, ponavadi v znanstvenih etimoloških slovarjih ali v drugih prispevkih s področja etimologije. Pri etimološko nedokončno pojasnjenih besedah tak slovar navede praviloma le dve najverjetnejši možnosti, preostala problematika je razvidna iz citirane literature. Slovarji so srednjega obsega in vključujejo besedje, ki pripada standardnemu jeziku, ne pa tudi narečnemu ali arhaičnemu. Struktura etimoloških razlag je bolj enostavna in razumljiva, namenjeni pa so ljudem z vsaj srednješolsko (gimnazijsko) izobrazbo. Kot primer lahko naštejemo: *Slovenski etimološki slovar* (2016), avtor Marko Snoj, *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* (2016–), avtorji Ranko Matasović, Tijmen Pronk, Dubravka Ivšić-Majić in Dunja Brozović-Rončević, *Český etymologický slovník* (2004), avtor Jiří Rejzek, *Stručný etymologický slovník slovenčiny* (2015), avtor L'ubor Králik idr.
- **Poljudni etimološki slovarji** pa so namenjeni najmlajšim generacijam kot tudi tistim, ki nimajo gimnazijske izobrazbe in dovolj splošnega jeziko(slo)vnege znanja. Etimološke razlage so preproste in na preprostejši način prikazujejo izvor besed. Vključujejo le standardno besedje in so ponavadi manjšega obsega. V to vrsto slovarjev lahko uvrstimo *Этимологический словарь школьника* (2009), avtor Лев В. Успенский in nastajajoči *Otroški etimološki slovar*, katerega avtor je Marko Snoj.

3.3 Namen in vloga Makedonskega etimološkega slovarja

V prvem delu magistrske naloge je bila podana genetskojezikoslovna določitev makedonščine, kjer so bile s pomočjo metodologije jasno predstavljene jezikovne značilnosti, ki makedonščino definirajo kot poseben jezik (geolekt) in jo razmejujejo v odnosu do ostalih južnoslovanskih jezikov, še posebej do bolgarščine. Poleg glasovnih značilnosti, ki prikazujejo posebnost makedonščine s slovničnega vidika, je treba poudariti njeno posebnost tudi z leksikalnega vidika.

Opisovanje nelastnoimenskega besedja sodobnega makedonskega knjižnega jezika v etimološkem slovarju je namreč potrebno zato, da Makedonci kot tudi mednarodni uporabniki izvemo kaj več o lastni kulturi in človekovi predstavi o poimenovanju stvari, reči in dejanj ob njihovem nastanku, saj je vsaka stvar, reč ali dejanje poimenovano z razlogom, do katerega pridemo, ko besedi določimo prvotno semantično motivacijo. Etimološke razlage besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika odražajo miselnost naših prednikov, okoliščine, v katerih so bile besede prvič tvorjene v indoevropskem, praslovanskem ali makedonskem jezikovnem razvoju, kot tudi okoliščine, v katerih so bile sprejete tuje besede. Na vprašanje, zakaj se v makedonščini besedi s pomenom ‘zaprt, ograjen prostor, v katerem bivajo živali’ reče *кафез*, v hrvaščini pa *klijêtk*a, v češčini *klec*, v ruščini *клетка* ipd., lahko odgovorimo le, če poznamo pot, po kateri je beseda prišla, in razloge, zakaj je beseda prisotna v makedonščini. Če poskusimo odgovoriti na to vprašanje, moramo najprej izhajati iz jezika, prek katerega je beseda prišla. Izhodišče je namreč latinščina in beseda *capsa* ‘škatla’, iz katere je bila beseda prevzeta v grščino z istim pomenom, a je iz grščine prešla v aramejščino z nekoliko drugačno obliko *kafsa*. Iz aramejščine je beseda pripotovala v arabščino kot *kafas* s pomenom ‘zaprt prostor’, iz arabščine je beseda prišla v turščino kot *kafes* z drugačnim pomenom ‘rešetka, ki se daje na hišna okna ali na okna džamije’. Iz turščine pa se je razširila v balkanske jezike, npr. *kafaz* ‘rešetka’ v albanščini in romunščini, *καφάσι* v novi grščini, *кафез* ‘kletka’ v makedonščini in bolgarščini ter *kàvez* v srbščini.⁴⁴ Beseda torej ni bila prevzeta iz latinščine v obliki *capsa* ali iz grščine kot sosednjega jezika, temveč iz turščine kot jezika, ki je močno vplival na makedonsko govoreče ljudstvo v času osmanskega imperija. Seveda to ne pomeni, da makedonsko govoreče ljudstvo do prihoda Turkov ni poznalo besede za predmet, ki se mu danes reče *kletka*, temveč je besedo *клетка* ‘kletka’, ki je sicer praslovanskega izvora, v

⁴⁴ Pot, po kateri je beseda *кафез* ‘kletka’ prišla v makedonščino, je opisana pri Ilievskem (1988: 251).

makedonščini izpodrinila beseda *кафез* z istim pomenom. Take bistvenosti, ki bodo prikazane v etimološkem slovarju, so namreč neprecenljive narave, saj z njihovo pomočjo spoznavamo lastno kulturo, zgodovino, jezik in medkulturne stike. Iz tega sledi, da je etimologija vsepovsod, kajti vsaka stvar, ki nas obkroža, ima svoje poimenovanje, a slednje ni nastalo naključno, pač pa se za njim skriva razlog, zakaj npr. človeku rečemo *človek* in ne kako drugače. Takšna vprašanja bo poskusil osvetliti Makedonski etimološki slovar in makedonskim uporabnikom dati odgovore, ki so jih doslej lahko iskali le v drugih, zanje tujih etimoloških slovarjih. Dostikrat pa so, zaradi nezmožnosti priti do odgovora, vprašanja bila le utišana.

Poleg koristi, ki jih bo imela makedonistika in širša slavistika, bo s tem slovarjem zapolnjen tudi tisti prazen prostor v splošni slovanski etimološki stroki, na katerega se že nekaj časa opozarja. S tem slovarjem bo slovanska etimologija, vsaj kar zadeva slovaropisje, v večji meri celostna, saj so pri razsvetlitvi splošne slovanske etimologije nepogrešljivi vsi slovanski jeziki, ki s svojimi etimološkimi razlagami prispevajo k razvozlanju splošnoslovanskih problemov. Nekako se zdi, da neobstoj etimološkega slovarja makedonskega jezika med drugim izkorišča vzhodna sosedica – bolgarščina, ki je v svoji jezikovni politiki makedonščini že zdavnaj pripisala status dialekta in je še dandanes ne priznava kot poseben jezik, marveč jo obravnava le kot »regionalno pisno obliko bolgarščine«. Nekateri bolgarski jezikoslovci so namreč mnenja, da mora biti makedonsko besedje obravnavano v sklopu bolgarskega etimološkega slovarja.⁴⁵ Pa vendar: vsak jezik, ne glede na skupno besedje, ki ga deli z drugimi sorodnimi jeziki, ima svojo besedno zakladnico, ki ni obravnavana v nobenem od etimoloških slovarjev slovanskih jezikov in po čemer je jezik prepoznaven. Tako npr. etimološka razlaga besede *збор* 'beseda', ki obstaja v domala vseh slovanskih jezikih, za uporabnike, ki jih zanima etimologija besedja sodobnega makedonskega knjižnega jezika ne bo prav preveč uporabna, saj ima v drugih slovanskih jezikih nekoliko drugačen pomen kot v makedonščini. Potemtakem je tudi razlaga v etimoloških slovarjih nezadovoljiva in zato je treba pojasniti, do kakšnih semantičnih sprememb je v makedonščini prišlo, ki jih drugi slovanski jeziki ne poznajo. Prav tako so tudi besede, ki so zelo zanimive s kulturnozgodovinskega vidika. Ena od njih je makedonska beseda *бабѣ* s pomenom 'vrsta paprike' in z metaforičnim pomenom 'stara ženska', ki je avgmentativno-pejorativna tvorba od *баба* 'babica'. Pomen 'vrsta paprike' je v srbsčini, hrvaščini in slovenščini dodan že obstoječemu pomenu 'ženska, zlasti starejša', kar pomeni, da je bil pomen 'vrsta paprike' prevzet v zgoraj omenjene jezike iz makedonščine, in sicer najverjetneje prek makedonskih trgovcev, ki so v času druge Jugoslavije (1945–1991) trgovali z zelenjavo. V tem

⁴⁵ Večina makedonskega gradiva je obravnavana v bolgarskem etimološkem slovarju pod oznako »narečno«.

kontekstu je morda vredno omeniti tudi nekoliko zapletenejšo besedo *чeкoп* 'korak', ki je nastala v samomakedonskem jezikovnem razvoju in je drugi slovanski jeziki ne poznajo, razen bolgarščine, kjer se v dialektih pojavlja s pomenom 'veja'. Beseda je po vsej verjetnosti tvorjena iz ie. korena **k^uek-* 'seči, posegati' in s pogostnim obrazilom **-orъ*, prisoten npr. v *гoвop* 'govor'. Tu se izpostavlja njena semantična motivacija, in sicer se pomen 'veja' pogosto razvija iz pomena 'roka', ta pomen pa iz 'šapa' oz. '(živalska) noga'. Odtod se lahko iz pomena 'noga' izpelje pomen 'korak'. Etimološki slovar bo med drugim razložil, zakaj ima makedonščina namesto pričakovanega psl. refleksa **q > a* v glagolu *бoдe* 'bo(de)', v korenu *u*.⁴⁶

Naši jezikoslovci so se nesebično in vztrajno zavzemali za to, da imamo danes uradni jezik z državnopredstavitveno in narodnopovezovalno vlogo, ki ga uporabljamo na vseh področjih, v vseh institucijah in se z njim tudi identificiramo. Tega dejstva ne smemo pozabiti, pač pa moramo tradicijo ohranjati in jezik aktivno razvijati naprej, ohranjati in razvijati pa moramo tudi jezikovne priročnike, ki jih potrebujejo uporabniki makedonskega jezika, da bi bolje spoznali svojo materinščino in jo predali naprej prihodnjim generacijam tako, kot so to storili naši predniki.

Vsaka beseda postane kulturnozgodovinska, ko je razen v razlagalnih slovarjih, raziskana in opisana tudi v etimološkem, saj je na tak način vsestransko preiskana. Ker ima makedonščina svojo besedno zakladnico, je treba v etimološkem kontekstu poudariti njeno posebnost, saj bi s tem opisali, v kakšnih okoliščinah so besede nastale, kaj so prvotno pomenile in kako so naši predniki razmišljali ob njihovem poimenovanju. Slovar ne bo le priročnik, v katerem bosta opisana izvor in razvoj besed, ampak bo potemtakem Makedonski etimološki slovar imel posebno vlogo v makedonskem kulturnem in družbenem kontekstu, kar pomeni, da bo makedonščino prikazal v drugačni luči in poudaril njeno pomembnost v slovanskem kontekstu.

⁴⁶ Razlaga je podana v slovarskem sestavku besede *бoдe* 'bo(de)' v delu s poskusnimi slovarskimi sestavki.

4 Koncept Makedonskega etimološkega slovarja

4.1 Tip slovarja

Koncept Makedonskega etimološkega slovarja opredeljuje vsebino, značilnosti in strukturo slovarja ter glavne organizacijske vidike njegove priprave. V tem konceptu bo prvič predstavljen načrt nastajajočega Makedonskega etimološkega slovarja, ki bo tip poljudnoznanstvenega etimološkega slovarja. Slovar bo jezikovni priročnik, v katerem bodo predstavljene etimološke razlage besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika in bo skladno z zgoraj opisanimi merili zadoščal za uvrstitev med poljudnoznanstvene etimološke slovarje. Etimološki slovar je namreč vsak slovar, katerega namen je poiskati prvotni pomen besede ob upoštevanju jezikovnih zakonitosti in izsledkov zgodovinskega in primerjalnega jezikoslovja ter nekaterih drugih znanosti, ki nam dajejo vpogled v določena področja. Slovar bo imel omejene znanstvene ambicije, kar pomeni, da bo ponudil ustrezne razlage, jezikovno pravilne, karseda eksaktne in v skladu z jezikovnimi pravili makedonskega jezika, pri tem pa ne bo podrobneje obravnaval problematike določenih besed, saj je to naloga znanstvenih etimoloških slovarjev. Prav tako bodo etimološke razlage poljudnoznanstvene, kar pomeni, da bodo vsebovale poenostavljeno argumentacijo, precizno in razločno bodo definirale pojme in se striktno nanašale na slovarske iztočnice. Etimološki slovar bo torej znanstveni, ker bo uporabljal metode in zakonitosti primerjalnega jezikoslovja, kar pomeni, da bo prikazal sorodnost makedonščine z drugimi njej sorodnimi jeziki, na znanstveni način bo argumentirano prikazal razvojno pot besede od njenega nastanka do danes ipd. Po drugi strani pa lahko govorimo o poljudni naravi tega slovarja, kajti število slovarskih sestavkov bo znatno manjše, kot je to v znanstvenih, izbira besedja bo prav tako omejena, kar pomeni, da se bo osredotočil le na standardno knjižno besedje. Poljudnosti lahko pripišemo tudi enostavnost slovarskih etimoloških razlag, kar je pogoj za dobro razumevanje etimologije besed.

Makedonski etimološki slovar ima nalogo jezikovna dejstva, jezikovne zakonitosti in prvotni pomen besed, to je pomen, ki ga je beseda imela ob svojem nastanku, enostavno, a vendarle nazorno prikazati in predstaviti svojim uporabnikom. Slovar bo kritično prikazal etimologijo makedonskih besed, in sicer na časovni lestvici – od časa njenega nastanka do sedanje izpričanosti, prav tako bo besede razporedil v besedne družine ter ugotovil njihovo sorodstvo v drugih slovanskih in indoevropskih jezikih. Dobro zastavljen in strukturiran etimološki slovar bo omogočil ne le strokovnjakom s področja jezikoslovja, temveč širšemu krogu prebivalstva lažje branje in interpretiranje etimoloških razlag ter racionalno povezovanje stvari. V skladu s tem načelom bodo torej razlage oblikovane s stališča in v jeziku uporabnikov, ki imajo vsaj

srednješolsko (gimnazijsko) izobrazbo. Ta slovar bo težil k objektivnemu prikazovanju jezikovnih dejstev in nepristranski obravnavi besedja sodobnega makedonskega knjižnega jezika. Med pisanjem slovarja bodo upoštevane nekatere panoge jezikoslovja, prav tako bodo upoštevana tudi nejezikoslovna spoznanja, s pomočjo katerih lahko pridemo do etimoloških dognanj. Makedonski etimološki slovar ima nalogo poudariti pomembnost makedonskega besedja v luči slovanske etimologije, prikazati pomembnost makedonščine v družbenem kontekstu ter umestiti makedonščino med kulturne jezike tudi na področju etimologije.

4.2 Slovarski uporabniki

Zasnova Makedonskega etimološkega slovarja bo upoštevala pričakovanja slovarskih uporabnikov, ki bodo vplivala na vsebino in videz končnega izdelka. Kljub prilagajanju slovarskim uporabnikom, se bo slovar držal osnovnih leksikografskih načel, ki bodo omogočila strokovni, eksaktni in precizni pristop k etimološkemu problemu. Zato pri sestavljanju tega slovarja ne bo za vsako ceno veljalo načelo, da mora biti vsaka stvar popolnoma poenostavljena, kar je seveda za uporabnika lažje, saj je cilj tega slovarja omogočiti uporabnikom smiselno povezovanje stvari, racionalno pristopanje k problemu ter motiviranje, da se naučijo brati etimološke razlage.

Pri zastavljanju koncepta Makedonskega etimološkega slovarja je treba upoštevati predvsem osnovno besedje sodobnega makedonskega knjižnega jezika. V tem smislu mora biti slovar prilagojen večini govorcev makedonskega jezika. Ciljni uporabniki tega slovarja bodo v prvi vrsti makedonski govorniki z vsaj srednješolsko izobrazbo, poleg tega pa bo namenjen tudi mednarodni jezikoslovni in laični javnosti.

4.3 Makrostruktura

Medsebojno organizacijo slovarskih sestavkov kot enot imenujemo slovarska makrostruktura, sestavo slovarskih sestavkov pa mikrostruktura. Makedonski etimološki slovar bo srednjega obsega, kar pomeni, da bo vseboval okvirno 10.000 iztočnic, ki jih na makrostrukturni ravni uvaja enobesedna iztočnica. Temu bodo sledile besede iz iste besedne družine in zato bo slovar *de facto* obravnaval okrog 30.000 najpogostejših nelastnoimenskih besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika.

Makedonski leksikalni fond je precej večji, vendar za potrebe slovarja ne bodo zajete narečne, pogovorne in arhaične besede, razen v primerih, ko je beseda, ki spada v katerokoli od naštetih leksičnih polj, relevantna za obravnavo iztočnice. Lastnoimensko gradivo, ki je sicer z

besedotvornega vidika zelo pomembno, v etimološkem slovarju ne bo zajeto, saj je za obravnavo zahtevno in potrebuje poglobljeno ter metodološko mestoma drugačno etimološko analizo. Makedonski etimološki slovar bo torej predstavljal izbor najpogostejših besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika v približno 10.000 slovarskih sestavkih.

4.4 Opis mikrostrukture slovarskih sestavkov

Mikrostruktura slovarskih sestavkov predstavlja zgradbo sestavkov, ki točno določa, kakšne vrste podatkov bodo prikazane in v kakšnem zaporedju. Zasnova mikrostrukture Makedonskega etimološkega slovarja je zelo pomembna, saj mora biti zgradba geselskih sestavkov za uporabnike čim bolj pregledna. V nadaljevanju sledi natančen prikaz sestavnih delov slovarskih sestavkov.

4.4.1 Sestava slovarskega sestavka

4.4.1.1 Glava sestavka

Glava slovarskega sestavka zaobjema iztočnico, ki je podana v standardizirani obliki, in slovnični kvalifikator, s katerim je določena besednovrstna pripadnost iztočnice.

4.4.1.2 Iztočnice

Vsak slovarski sestavek se začneja z iztočnico, ki je zapisana v krepkem tisku, npr. **ЧОВЕК** 'človek'. Iztočnice bodo besednovrstno določene in razvrščene po azbučnem vrstnem redu, prav tako bodo vključeni le enobesedni leksemi, kot večbesedni pa le povratni glagoli (*смее се* 'smejati se'), pri katerih povratni zaimek ne bo vplival na njihovo razvrščanje. Osnova bo standardna oblika, ki obstaja v sodobnem makedonskem knjižnem jeziku. Pri navajanju samostalnikov bo upoštevana edninska nedoločna oblika, npr. **земја** 'zemlja', pri pridevnikih pa bo navedena oblika moškega spola ednine, npr. **чист** 'čist'. Glagoli bodo navedeni v osnovni slovarski obliki, tj. v 3. os. edn. sedanjika, npr. **живее** 'živeti', **биде** 'biti' ipd. V zvezi z iztočnicami bosta ustrezno obravnavani tudi homonimija (enakozvočnost) in polisemija (večpomenskost). V primeru enakoglasnic, kjer gre za medsebojno vsebinsko etimološko in posledično pomensko nepovezanost, bo upoštevan sistemski vidik (pri razvrščanju enonaglasnic bo v prvi vrsti upoštevana besednovrstnost), in sicer v naslednjem zaporedju: 1) samostalniki moškega spola; 2) samostalniki ženskega spola; 3) samostalniki srednjega spola; 4) pridevniki; 5) števnik; 6) zaimki; 7) glagoli; 8) prislovi; 9) členki; 10) predlogi; 11) vezniki; 12) medmeti. Navedene besede bodo oštevilčene z arabskimi številkami. Primer:

свет¹ – м. р., *светски, световен, светол*. Исто е цсл. *сѣтъ* ‘светлина, зора’ и ‘свет’, буг. *свѣт*, БХСЦ *sv(ij)ēt* ‘свет, луѓе’, словен. *svēt* ‘вселена, Земја, posed’, рус. *свѣт* ‘светлина, свет’, чеш. *svět* ‘свет’. Прасл. **světъ* чиешто првично значење е **‘светлина’* преку значењето **‘тоа што е светло, тоа што се гледа’*, се развива во значење ‘свет’ и, всушност, претставува одглаголска именка од и.-е. **k’uej-t-* кое е документирано во прасл. **světiti* ‘свети, осветлува’, литв. *šviesti* ‘свети, осветлува’, ст.инд. *śvetá-* ‘бел, светол’, ав. *spaēta-* ‘бел, светол’, гот. *hveits*, ст.ггерм. *(h)wīz*, герм. *weiß*, англ. *white* ‘бел’. Семантички преод од ‘светлина’ во ‘свет’ постои и во други и.-е. јазици, како што се на пр. ст.инд. *loká-* ‘свет’ од и.-е. корен **leuk-* ‘свети, сјае’, ром. *lume* ‘свет’ од лат. *lūmen* ‘светлина’ (М. S. во Ве III, 348; Ро, 629; Snoj, 736). Види *свети, свеќа, усвити, цвет*.

свет² – прид., *светен, светост, светец, светица, светиња, светење, посветен, посвета*. Исто е цсл. *сѣтъ* ‘свет’, буг. *свѣт*, БХСЦ *svēt*, словен. *svēt*, рус. *святѡй*, чеш. *svatý*. Прасл. **svetъ* ‘свет’ што е присутно и во литв. *šventas*, ст.прус. *swenta-*, ав. *spanta-* ‘свет’, е од и.-е. **k’uen-to-*, а е слично со **k’un-o-*, присутно во ст.инд. *śuná-* ‘успех, благослов, среќа’, *śunám* ‘среќно, успешно’, хет. *kunna-* ‘десен’ (М. S. во Ве III, 349; Ро, 630). Наведените зборови се творени од и.-е. база **k’uen-* ‘празнува, слави’ која е присутна и во латв. *svinēt* ‘празнува’, ав. *spānah-* ‘светост’, гот. *hunsl* ‘(крваво) жртвување’ и ст.англ. *hūsl* ‘олтар’ (Snoj, 736). Види *свештеник*.

4.4.1.3 Slovníční kvalifikatorji

Vsaka iztočnica bo besedotvorno določena z makedonskimi slovničnimi oznakami, pri čemer bodo uporabljene naslednje krajšave – м. р. (машки род) ‘moški spol’, ж. р. (женски род) ‘ženski spol’ in ср. р. (среден род) ‘srednji spol’, прид. (придавка) ‘pridevnik’, зам. (заменка) ‘zaimек’, прил. (прилог) ‘prislov’. Pri glagolih bosta dve oznaki, in sicer св. (свршен) ‘dovršni’ in не св. (несвршен) ‘nedovršni’. Števniki bodo označeni s krajšavo бр. (број), предлог с предл. (предлог), vezniki с свр. (сврзник), medmeti с krajšavo изв. (извик) ter členki с krajšavo чест. (честичка).

4.4.1.4 Besedne družine

Pri sestavljanju slovarja bo upoštevano t. i. *gnezdno načelo*, tj. načelo, po katerem bodo slovarski sestavki besednodružinsko urejeni. Ponazorjeno s primerom, bi to izgledalo takole: makedonska beseda **збор** ‘beseda’ je motivirajoča beseda naslednjim motiviranim: *зборче* ‘besedica’, *зборник* ‘slovar’, *зборувач* ‘govorec’, *зборлив* ‘zgovoren’, *зборовен* ‘beseden’,

зборува ‘govori’, po vertikalni oz. diahroni liniji⁴⁷ pa je genetsko sorodna z besedama *собрание* ‘državni zbor’ in *собура* ‘zbirati’. Ko bo slovarski uporabnik iskal besedo *зборува* ‘govoriti’, bo moral vedeti, iz katere besede je beseda tvorjena in jo v tem primeru poiskati pod iztočnico *збор* ‘beseda’. Skladno z zgoraj napisanim je v slovarskem sestavku *збор* ‘beseda’ predstavljena njena besedna družina s sinhrono jasno razpoznavnimi tvorjenkami, to je: *зборче* ‘besedica’, *зборник* ‘slovar’, *зборувач* ‘govorec’, *зборлив* ‘zgovoren’, *зборовен* ‘beseden’, *зборува* ‘govori’, za katero velja ista etimološka razlaga, s kakršno je etimološko razložena iztočnica *збор* ‘beseda’. Natančenje rečeno, govorec ali poznavalec makedonskega knjižnega jezika je etimološke povezave med geselsko besedo in tvorjenkami sposoben vzpostaviti sam: *зборува* je strukturno »delati *збор*«.

Slovarski sestavki bodo opremljeni z usmerjalniki, ki jih uvaja velelnik *види* ‘glej’, in za lažje prepoznavanje bodo v ležečem tisku. Usmerjalniki so pravzaprav vodilke, ki slovarskim uporabnikom povedo, s katerimi besedami je obravnavana iztočnica bodisi v praserodstvu bodisi je povezana le besedotvorno ali še kako drugače. Kot usmerjalnika bosta v tem primeru navedeni besedi *собрание* ‘državni zbor’ in *собура* ‘zbirati’, ki jima pripadata posebni etimološki razlagi, saj je iztočnica *збор* ‘beseda’ z njima sorodna, ne pa tudi enaka.

4.4.1.5 Razvrstitev tvorjenk

Besede, ki so del sinhronne besedne vrste, bodo razvrščene po naslednjem vrstnem redu: če bi imeli kot iztočnico besedo *збор* ‘beseda’, bi sledile tvorjenke, ki pripadajo isti besedni vrsti (v tem primeru samostalniki) – *зборче*, *зборник*, *зборувач*, zatem pridevniške tvorjenke *зборлив*, *зборовен* in na koncu glagolske, tj. *зборува*. Isto načelo velja za besede, ki pripadajo besedni družini pridevnikov, npr. *жолт* ‘rumen’, kjer sledijo tvorjenke, ki spadajo v isto besedno vrsto, tj. pridevniške: *жолтичав*, *жолтничав*, *жолтеничав*, potem sledijo samostalniške tvorjenke *жолтило*, *жолтина* in na koncu glagol *жолтее*. Pri glagolih gre za isti princip – najprej sledijo tvorjenke, ki pripadajo lastni besedni vrsti, nato so samostalniške tvorjenke in na koncu pridevniške.

4.4.1.6 Pomenske razlage

Slovničnemu kvalifikatorju sledi okvirna pomenska razlaga v narekovajih, ki se nanaša na prevzeto besedo oz. tujko. Pomenska razlaga bo minimalna, kar pomeni, da bo vsebovala le osnovne informacije, ki bodo eksplicitno pojasnjevale pomen obravnavane iztočnice, na katero

⁴⁷ »Jezikovni občutek o medsebojni genetični povezanosti leksemov se lahko ohranja, če lekseme ob aktivno delujočem besedotvornem vzorcu povezuje tudi pomenska vez, tj. stvarni pomen korena.« (Furlan 2013: 75)

se nanaša. Besede domačega izvora pomenske razlage praviloma ne bodo vsebovale, razen določenih besed, pri katerih je prišlo do drugotnega semantičnega razvoja, kot je to primer *бабура* ‘babura’. S pomensko razlago bodo opremljene le določene tujke, tj. tiste, katerih pomen je večini slovarskih uporabnikov neznan. V določenih primerih, kot sta besedi **телефон** ‘telefon’ in **бубнер** ‘ledvica’, ki sta vsem uporabnikom makedonskega jezika znani, četudi tujega porekla, ne bosta vsebovali pomenskih razlag, saj se bo slovar tako izognil nepotrebnemu kopičenju informacij. Ker ni vedno najlažje določiti, katero besedje je uporabnikom znano, se bo nekaterim uporabnikom tega slovarja morda zdelo, da so pomenske razlage določenih besed odveč, nekaterim pa bo manjkala pomenska razlaga tam, kjer ni navedena. Pravil pri določanju pomenskih razlag ni, pač pa bo moral slovarski uporabnik poiskati pomensko razlago, kjer je ni, ali pa jo spregledati tam, kjer je po njegovem mnenju nepotrebna. Po drugi strani je logično, da bo slovarski uporabnik iskal etimologijo besede, katere pomen mu je že znan.

Pomenske razlage bodo praviloma povzete po *Официјален дигитален речник на македонскиот јазик*⁴⁸ (група автори).

4.4.1.7 Primerjalno gradivo

Besedilo, ki uvaja primerjalno gradivo, bo standardizirano. Praviloma se začne s pomenskim določilom *исто е* ‘enako je’, kar pomeni, da je gradivo, ki je navedeno, izvorno enako kot obravnavana iztočnica, prim.:

слава – ж. р., *славеник, славен, славенички, слави, прослава, прослави*. Исто е ст.сл. *слава* ‘slava’, буг. *слава*, БХСЦ *slāva*, словен. *sláva*, рус. *слава*, чеш. *sláva*.

V primeru, da je primerjalno gradivo sorodno, ne pa tudi izvedljivo iz popolnoma enake predstopnje kot obravnavana iztočnica, je to označeno s pomenskim določilom *слично е* ‘sorodno je’: **пајак** – м. р., *пајажина, пајаков, пајажинен*. Исто е словен. *pâjek* и пол. *paŋk*. Слично е цсл. *пажкз*, БХСЦ *pǎŭk*, рус. *пау́к*, чеш. *pavouk*.

Besedni družini sledi primerjalno gradivo. Če je beseda nastala v praslovanskem obdobju ali po njenem razpadu (okrog začetka 7. stoletja), torej v splošni slovanski fazi, ko so nastajali slovanski makrogeolekti/makroareali, bo etimološka razlaga opremljena le s slovanskim primerjalnim gradivom. Zaporedje navajanja primerjalnega slovanskega gradiva sledi zemljepisnemu merilu: najprej so južnoslovanski jeziki, znotraj katerih je najprej navedeno

⁴⁸ [Официјален дигитален речник на македонскиот јазик | Македонски.гов.мк \(makedonski.gov.mk\)](https://makedonski.gov.mk/).

(staro)cerkvenoslovansko, bolgarsko, osrednjejužnoslovansko,⁴⁹ slovensko gradivo, zatem sledita rusko in na koncu češko gradivo.

Če je beseda nastala na jezikovni stopnji, starejši od praslovanske, bo v nadaljevanju navedeno tudi primerjalno gradivo iz ie. jezikov v zaporedju: baltsko gradivo (litovsko, latvijsko, staroprusko), (staro)grško, latinsko in drugo italisko, keltsko, germansko, hetitsko in drugo anatolsko, armensko, albansko, toharsko, iransko in staroindijsko.

Narečno in/ali arhaično gradivo je upoštevano le v primeru, kadar kateri od knjižnih jezikov, ki je vključen kot primerjalno gradivo, nima knjižne ustreznice. Primerjalno gradivo iz drugih slovanskih jezikov bo navedeno le, če je relevantno za etimološko osvetlitev. Kadar gre za samostalnike, je po potrebi v (stari) cerkveni slovanščini poleg imenovalniške navedena tudi rodilniška oblika, če gre za kakšno izjemo ali posebnost sklanjatve. Npr. izvorna oblika besede *цвекъа* 'tašča' spada v *ũ*-jevsko sklanjatve, in ker ima ta svoje posebnosti, bosta navedeni imenovalniška, *цвекъъ* in rodilniška oblika, *цвекъъѣ*.

Primerjalno gradivo bo opremljeno z naglasnimi znamenji pri jezikih, ki poznajo prosto naglasno mesto, prav tako bodo upoštevana tudi tonemska znamenja pri jezikih, ki poznajo tonemsko naglaševanje. Praviloma praslovanska in indoevropska rekonstrukcija ne bosta opremljeni z naglasom, razen v primerih, ko ima naglas pomenskorazlikovalno vlogo, npr. **b^hóros* 'kar se nese' : **b^horós* 'kdor nese'. Pri navajanju indoevropske rekonstrukcije bodo prav tako upoštewane tudi zložniške kolikosti. Dolgi samoglasniki bodo označeni z znakom $\bar{\hspace{0.5em}}$ nad zložnikom ($\bar{V}$).

4.4.1.8 Etimološka razlaga

Osrednji vsebinski del slovarskega sestavka so etimološke razlage, ki opisujejo pomensko motivacijo leksikalnih enot. Pri sestavljanju določenega slovarja se uporabljajo različni tipi razlag glede na njegov tip, funkcijo, namen in velikost. V Makedonskem etimološkem slovarju bodo podane etimološke razlage, ki so v celotni etimološki stroki splošno sprejete. Etimološke razlage bodo hierarhično oblikovane in znotraj njih bodo elementi smiselno povezani na vsakomur razumljiv način. Etimološki slovar bo namreč težil k čim bolj premišljeni in eksplicitni predstavi o etimologiji makedonskih besed, zajel bo vse bistvene lastnosti, ki jih

⁴⁹ Z oznako БХЦІ bo predstavljeno osrednjejužnoslovansko gradivo oz. gradivo iz štirih knjižnih jezikov – bosanščina, hrvaščina, srbsčina in črnogorščina. Zaradi prostorske omejitve bo osrednjejužnoslovansko gradivo predstavljeno le s primeri v latinici, saj dva od štirih jezikov, tj. bosanščina in hrvaščina, uporabljata latinično pisavo, črnogorščina in srbsčina pa poleg cirilične uporabljata tudi latinično. Tam, kjer imamo razvoj psl. **ě > ije, je, i* oz. *e*, bo gradivo predstavljeno na naslednji način: БХЦІ *zvijezda*, C *zvezda*, БХЦІ *sijati*, C *sejati*.

leksem izkazuje ter čim bolj enostavno, natančno, verodostojno in zanesljivo predstavil slovarskim uporabnikom uporabne informacije o etimologiji besedja sodobnega makedonskega knjižnega jezika. Etimološke razlage so lahko odvisne od zanesljivosti avtorjeve izjave in so prav tako v določenih primerih subjektivne. To pomeni, da se avtor v določenih primerih sam odloči o verodostojnosti etimologije in prikaže tisto, kar se njemu zdi najbolj pravilno, pri čemer zaradi jasnosti etimološke razlage dvomljive razlage zavrže. Kadar gre za sporno etimologijo, bodo uporabljeni izrazi tipa *веројатно* ‘verjetno’ in *најверојатно* ‘najverjetneje’. Izraz *нејасно* ‘nejasno’ se uporablja v primerih, ko avtor ne bo mogel pojasniti etimologije obravnavane iztočnice. V primerih, ko verjetna etimološka razlaga ne obstaja, je lahko s hipotezo podana etimologija, ki pa ni več kot hipoteza. Prav tako je etimologija nekaterih besed zelo dvomljiva in ni možno podati ene same razlage, pač pa več smiselnih razlag, ki jih ponuja splošna etimološka znanost. Tako avtor slovarskemu uporabniku sporoči, da beseda še ni dokončno pojasnjena.

Struktura etimoloških razlag je odvisna od dveh dejavnikov, in sicer od izvora besede, pri čemer se etimološka razlaga razlikuje odvisno od tega, ali je bila beseda podedovana ali prevzeta, ter od obdobja nastanka podedovanih besed, kjer se etimološke razlage razlikujejo odvisno od tega, na kateri časovni stopnji je podedovana beseda nastala.

4.4.1.8.1 Razlage besed, ki so nastale v samomakedonskem jezikovnem razvoju

Besede, ki so nastale v makedonskem bolj ali manj samostojnem razvoju, so razložene le z makedonskim gradivom. Znotraj razlage je natančno razložena pot, po kateri je beseda nastala, po potrebi pa je navedeno tudi slovansko in indoevropsko gradivo, če med njimi obstaja etimološka povezava.

чекор – м. р., *зачекори, исекор, исекори, пречекори, расчекор, расчекорен, расчекори, тричекор, опчекори, чекорење, чекори*. Исто е буг. диј. *чекор* ‘гранка’. Прасл. **čekoŕь* е веројатно творба од и.-е. корен **k^uek-* ‘сега, посегнува’ со наставката **-orъ*, присутна во *говор*. Значењето на зборовите *чекор* и *гранка* се развива од значењето *рака* < **rōka* ‘таа што граби, зема’, а тоа, пак, од *шепа* ‘животинска нога’, ако се земе предвид фактот дека *шепа* е изведено од значењето *направа* ‘тоа што граби, зема’. Оттука, од значењето ‘(животинска) нога’ се развива значење ‘чекор’. Во прилог на ова зборува и глаголот во словен. *šápati* ‘оди, се движи, удира со шепа’ Значи, со *чекор* се означува дејство, со првично значење **‘придвигување, движење’*.

Obstajajo tudi redkejše makedonske besede, ki so pomensko vplivale na druge jezike. Tak primer je beseda *бабура* ‘babura’, katere razlaga izgleda tako:

бабура – ж. р. ‘широка пиперка’. Првичното значење на *бабура* е ‘стара жена’ и претставува аугментативно-пејоративна форма образувана од *баба*. Зборот добива и метафорично значење ‘дебела, широка пиперка’ поради старечкиот изглед кај старите жени. Значи, *бабура* е вид пиперка, која изгледа како стара жена. Со истото значење е мотивиран и зборот *бабушка* од *баба*. Со значење ‘дебела, широка пиперка’, преземено од македонскиот, најверојатно преку македонските трговци кои тргувале со зеленчук во времето на Југославија, постои и во БХСЦ *bàbura* и словен. *babúra*, со тоа што е додадено кон веќе постоечкиот пејоративен збор *babura* со значење ‘стара жена’. Види *баба*.

4.4.1.8.2 Razlage besed, ki so nastale v praslovanskem ali popraslovanskem jezikovnem obdobju

Primerjalnemu slovanskemu gradivu sledi praslovanska ali popraslovanska rekonstrukcija, pri čemer je treba rekonstruirano obliko razložiti na sestavne dele in ugotoviti pomen vsakega od njih. Ob ugotovljeni prvotni semantični motivaciji besede je etimološka razlaga končana. Če ponazorimo s primerom, bi etimološka razlaga besede, ki je nastala v praslovanskem obdobju, izgledala tako:

збор – м. р., *зборче, зборник, зборувач, зборлив, зборовен, зборува*. Исто е ст.сл. *сѣборъ* ‘конгрес, седница’, буг. *сѣборъ*, БХСЦ *sábor* ‘собрание, парламент’, словен. *zbòr* ‘собир, хор’, рус. *сбо́р* ‘жетва, собирање, збор’, чеш. *sbor* ‘собир, хор’. Прасл. **sъborъ* ‘собирање’ е одглаголска именка од глаголот **sъbъrati*, **sъberešъ* ‘собере’ од **sъ(n)* ‘заедно’ и **bъrati* ‘збира’ (Miklošič, 9; Фасмер, II 567; M. S. во Ве, IV 398). Зборот во македонскиот јазик развива и друго значење, непознато во другите словенски јазици. Имено, овој збор се употребува со значење ‘збир од јазични знаци што сочинуваат одреден поим’. Со голема веројатност се употребува со ова значење поради фактот што на собираите присутните разговарале, односно си разменуваале зборови. Види *собрание, собира*.

4.4.1.8.3 Razlage besed, ki so nastale v indoevropskem jeziku ali po njegovem razpadu

Etimološke razlage besed, ki so nastale pred začetkom praslovanskega obdobja, po ocenah pred 2. stoletjem našega štetja, se od zgoraj opisanih razlag razlikujejo po tem, da gredo s svojo rekonstrukcijo za eno ali več stopenj dlje. To pomeni, da se etimološka razlaga razvija do

trenutka, ko je ugotovljeno, da je imel leksem v določenem jezikovnem sistemu status neologizma. Če ponazorimo s primerom, bi razlaga izgledala tako:

ќерка – ж. р., *ќеркиче, ќеркин, ќеркински, поќерчи*. Исто е и буг. *дѣщерка́*, БХСЦ *ćerka*, словен. *hčērka*, чеш. *dcerka* ‘ќерка’. Прасл. **dъt’erъka* е деминутив од прасл. **dъt’i*, ген. **dъt’ere* ‘ќерка’, ст.сл. *дзшти* ‘ќерка’, а прасл. **dъt’i*, ген. **dъt’ere* е еднакво со литв. *duktė*, ген. *duktėš*, ст.прус. *ducti*, ст.инд. *duhitar-*, н.перс. *duxtar*, грч. *θυγάτηρ*, гот. *daúhtar*, ст.ггерм. *tohtar*, герм. *Tocher*, ст.англ. *dohtar*, англ. *daughter* ‘ќерка’, а се развило од и.-е. збор **d^hugh₂tēr*, ген. **d^hugh₂tres* ‘ќерка’ (NIL, 126; ЭССЯ V, 178–179). И.-е. збор е творен од коренската морфема **d^hug-*, чиешто значење не ни е познато и наставката **-h₂ter-* која е присутна и во другите зборови од и.-е. потекло што означуваат роднински односи: **p-h₂ter-* ‘татко’, **ma-h₂ter-* ‘мајка’, **b^hra-h₂ter-* ‘брат’ (Snoj, 228). Види *паиштерка, поќерка*.

баба – ж. р., *бабичка, бабиите, бабица, бабин, бабук*. Исто е ст.сл. *баба* ‘стара жена’, буг. *ба́ба*, БХСЦ *bàba*, словен. *bába*, рус. *ба́ба*, чеш. *bába* ‘стара жена’. Прасл. **baba* е слично со литв. *bóba* ‘стара (омажена) жена’, латв. *bāba* ‘стара жена, маѓепсница’, итал. *babbo* ‘татко’, ср.ггерм. *bābe, bōbe* ‘старица’, англ. *baby* ‘новороденче’, алб. *babá*, а потекнуваат од и.-е. детски збор **bābā* што настанал како резултат на повторување на слогот *ба*. Деминутив е *бабица* со значење ‘жена која помага за време на пораѓај’ (Ве I, 7; ЭССЯ II, 105–108, Snoj, 57–58). Види *бабура*.

4.4.1.8.4 Razlage alohtonih besed

Pri alohtonih besedah je naloga etimologije odkriti tujejezično predlogo (Snoj 2016: 17). Šele po tem besedo razložimo na njene sestavne dele in ugotovimo prvotni pomen. Prevzete besede v makedonščini delimo na dve skupini,⁵⁰ in sicer na ljudske izposojenke ter besede, prevzete iz ali prek nekega knjižnega jezika. Prve so prevzete prek ustnega, druge prek pisnega prenosnika. V prvo skupino uvrščamo izposojenke, ki so prevzete iz stičnega govorjenega jezika ter so najprej zaživele v makedonskih narečjih. Etimološka razlaga se začne z uvodnim določilom *збор, преземен од*, kot primer pa sledi etimološka razlaga besed *чинуја* ‘krožnik’ in *босилек* ‘bazilika’:

⁵⁰ »Osnovna razlika med izposojenkami in tujkami je namreč v tem, da so izposojenke prevzeli ljudje iz soslednjega narečja tujega jezika v svoje narečje, medtem ko so tujke prevzete besede, ki so v knjižni jezik iz nekega drugega tujega jezika vpeljali izobraženci, pri čemer izposojenke najprej zaživijo v govorjenem jeziku, tujke pa praviloma v knjižnem jeziku.« (Snoj 2005: 346)

чинија – ж. р., *чинице*. Збор, преземен преку турскиот јазик *çini*, од персискиот *čīnī* ‘кинески производ’, а е образуван од именката *Čīn* ‘Кина’ (AŠ, 177).

босилек – м. р., *босилков, босилковина*. Збор, преземен преку балканскиот латински од грчкиот јазик *βασίλικόν* со буквално значење ‘царско цвеќе’. Почетното *б* покажува дека зборот бил примен преку балканскиот латински *basilicum* бидејќи тој глас уште пред доаѓањето на Словените бил преминат во *в* во грчкиот јазик. *βασίλικόν* е изведено од именката *βασιλεύς* ‘цар’. Не постои објаснување зошто ова растение се нарекува царско, но постои мислење дека тоа е поради посебниот мирис што го има оваа билка (ERHJ I, 76–77; Конески, 215).

Prevzete besede prek knjižnega prenosnika so najprej zaživele v knjižni makedonščini, etimološka razlaga pa se začne z uvodnim določilom *туѓ збор, преземен од*. Kot primer navajamo etimološko razlago besed *аташе* ‘ataše’ in *радио* ‘radio’:

аташе – м. р., ‘службеник што врши одредена функција во дипломатското претставништво’. Туѓ збор, преземен (најверојатно преку герм. *Attaché*) од фр. *attaché* ‘аташе, аѓутант’, што е во машки род глаголска придавка од глаголот *attacher*, кој освен ‘додели’, се јавува и со значењето ‘поврзе’. Првичното значење на зборот *аташе* е ‘тој што е доделен’ (KI, 46; Snoj, 53).

радио – м. р. *радиски*. Туѓ збор, преземен преку германскиот *Radio* од англискиот *radio*, а е скратено од *radiotelegraphy* со значење ‘телеграфија, пренесување вести со помош на зрачење со електромагнетни бранови’. Зборот е составен од латинското *radius* ‘зрак’ и англиското *telegraphy* ‘телеграфија, т. е. пренесување вести на далечина’ (Ho, 386; Snoj, 621). Види *радиум, радијација, радијатор*.

Včasih je težko natančno določiti mejo med tujkami in prevzetimi besedami. Pot, po kateri so določene besede prišle v makedonščino, ni vedno jasna in v takih primerih se bo etimološka razlaga začela z določilom *веројатно* ‘verjetno’ ali *најверојатно* ‘najverjetneje’.

4.4.1.8.5 Razlage imitativnih besed

Imitativne besede, ki se uporabljajo v posebnih kontekstih za slikanje ali opisovanje določenega dejanja, so v prvi vrsti otroške besede, npr. *zyza* ‘čebljati’, *nana* ‘jesti’, kot tudi nekatere druge besede tipa *мама* ‘mati’, *баба* ‘babica’, *тато* ‘оце’, *дада* po navadi ‘starejša sestra’ ali ‘sestrična’. Te besede so rezultat reduplikacije zlogov, ki se jih otroci najhitreje naučijo.

папа – несвр. Детска имитативна редупликација со значење ‘јаде’, која е присутна во БХСЦ *pǎpati*, словен. *pápati*, чеш. *rapat* ‘папа’, лат. *rappāre* ‘папа’ (Be III, 8; Skok, 601). Гласовниот состав на зборовите е соодветен затоа што при изговорот на гласовите *nan*, усните ги поставуваме така, како да сме подготвени нешто да изедеме (Snoj, 515).

Onomatopeje so besede, ki posnamejo naravne ali pa druge neartikulirane glasove. Te besede nimajo skupnega izhodišča, saj niso sorodne, pač pa so nastajale v vsakem jeziku vzporedno/neodvisno na podlagi posnemanja glasov in so med seboj podobne tudi v genetsko nesorodnih jezikih (Snoj, 2016: 15). Takšna beseda je npr. petelinovo oglašanje *кукирику* ‘kikiriki’, pasje lajanje *ав ав* ‘hov, hov’, маčје mijavkanje *мјав* ‘mijav’ ipd.

кукуригу – изв. Ономатопејски збор со којшто се имитира пеењето на петелот. Исто е и БХЦ *kukurīku*, С *kukurīkū*, слично словен. *kikirikī*, литв. *kakarykū*, фр. *cocorico*, *coquerico*, лат. *cūcurru*, *coco coco*, герм. *kikeriki*, итал. *chicchirichì* (Be II, 31; Snoj, 298).

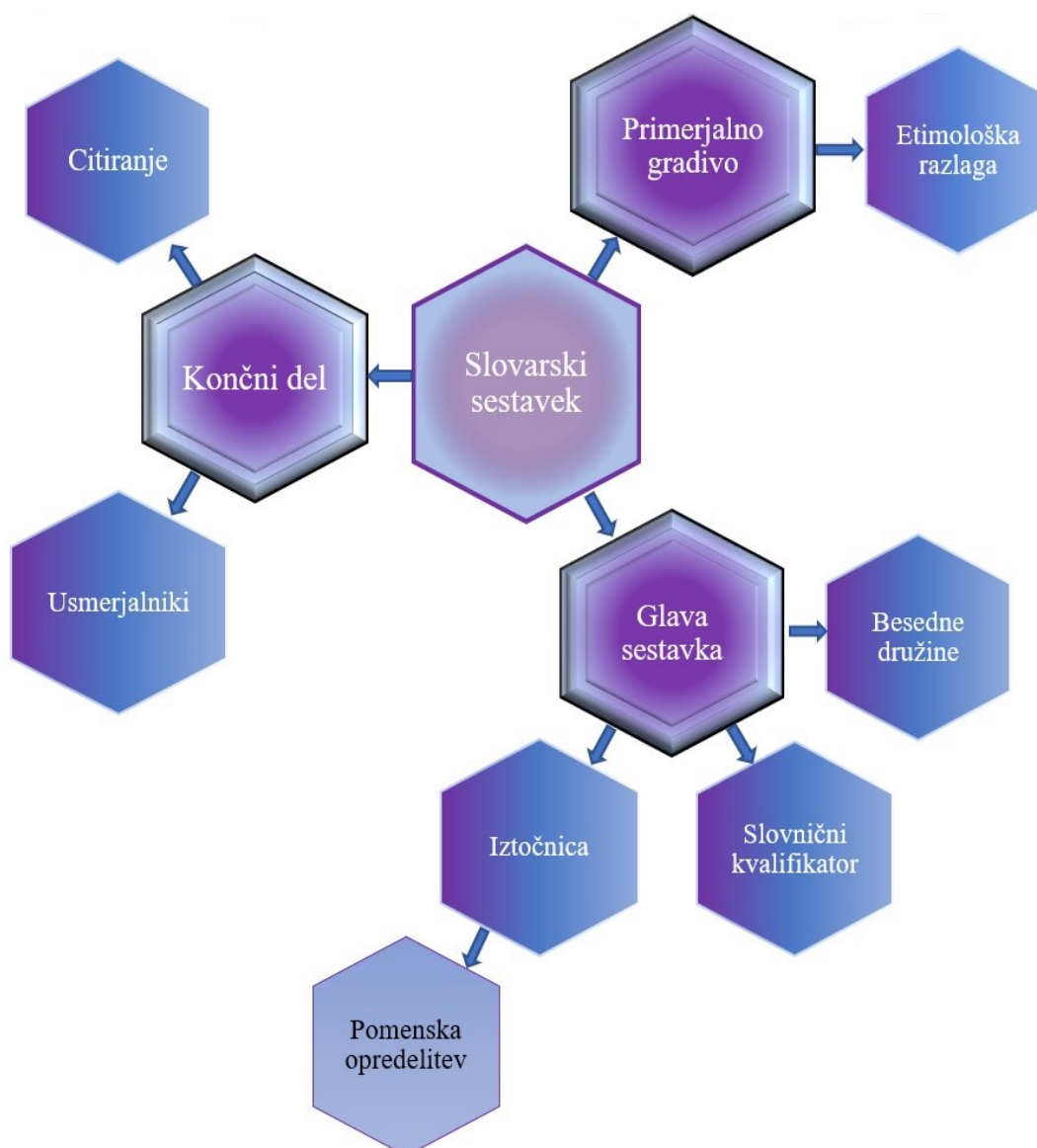
4.4.1.9 Citiranje in navajanje literature

Citati so navedeni znotraj slovarskega sestavka v primeru, ko se citira določeno misel ali idejo. Če se literatura nanaša na celotni slovarski sestavek ali osrednje besedilo, je to navedeno na koncu sestavka. Literatura in viri so navedeni kot okrajšave skupaj z označenimi stranmi med okroglimi oklepaji, npr. (NIL, 126; ЭССЯ V, 178–189), kjer je *NIL* krajšava za D. S. Wodtko, B. Irslinger, C. Schneider, *Nomina im Indogermanischen Lexikon*. Heidelberg 2008, ЭССЯ V па за *Этимологический словарь славянских языков V*. Москва 1978. Slovarski sestavki brez citirane literature vsebujejo avtoričine izvirne ideje.

4.4.1.10 Pisave

Zapisi primerjalnega gradiva iz slovanskih jezikov, grščine ter jeziki, ki uporabljajo latinično pisavo so podani v originalnih pisavah, pri čemer je za srbsčino izbrana latinična varianta. Zapis gradiva iz drugih jezikov, ki ne uporabljajo cirilične ali latinične pisave, je podan v transliterirani obliki na način, kot to določa makedonski pravopis.

4.5 Shematski prikaz sestavnih delov slovarskih sestavkov

5 Tehnični del

Za potrebe Makedonskega etimološkega slovarja bo izdelana slovarska baza v tekstovnem formatu xml (eXtensible Markup Language), ki je univerzalen standard za zapis podatkov. Baza bo omogočala tiskano izdajo v obliki klasične knjige in prosto dostopno spletno izdajo na strežniku. Lastnosti spletnega medija so zelo pomembne, zlasti zaradi možnosti nadgrajevanja in posodabljanja slovarja ter vsega, kar bo v prihodnosti še prinesel razvoj informacijskih tehnologij. S tehničnega vidika je mogoče slovarskim uporabnikom omogočiti lažje iskanje besed s pomočjo sklicev, ki so izvedljivi le z enim klikom. Tu mislimo predvsem na besede, ki so znotraj slovarskih sestavkov z iztočnico povezane besedotvorno, pomensko ali še kako drugače.

V nadaljevanju je prikazan slovarski sestavek besede *amaue* 'ataše' v formatu xml:

```
<s><le>аташѐ</le><sk>м. р.</sk><po>службеник што врши одредена функција во дипломатското претставништво</po><raz>Туѓ збор, преземен (најверојатно преку <j>герм.</j><tb>Attaché</tb><j>фр.</j><tb>attaché</tb><po>аташе, афутант</po>, што е во машки род глаголка придавка од глаголот <tb>attacher</tb>, кој освен <po>додели</po>, се јавува и со значењето <po>поврзе</po>. Првичното значење на зборот amaue е <po>тој што е доделен</po></raz><lit>KI, 46; Snoj, 53</lit>.</s>
```

Pri odločitvi, ali bo makedonski etimološki slovar v tiskani obliki ali html, je treba upoštevati nekaj dejavnikov. Če se postavimo v vlogo uporabnika, bi si verjetno želeli, da je slovar enostavno in brezplačno dostopen prek digitalnih in mobilnih naprav, saj vemo, da je lažje poseći po elektronski različici, zaradi hitrejšega in enostavnejšega brskanja. Vpis besede v iskalno okence omogoča hitro brskanje, kot zgled pa bi v tem kontekstu navedli dva slovarja – *Slovenski etimološki slovar*,⁵¹ ki je prosto dostopen na portalu Fran, in *Этимологический словарь русского языка*,⁵² oba objavljena v html. Toda slovarski uporabniki niso le pripadniki mlajše generacije, ki imajo dostop do elektronske različice slovarja. Upoštevati moramo tudi starejše uporabnike, ki niso tako dobro usposobljeni upravljati z računalniškimi ali mobilnimi napravami. Zato je, ko govorimo o prilagodljivosti slovarja različnim tipom uporabnikov, najboljši imeti dve različici – tiskano in digitalno, pri čemer so digitalne oblike med seboj zelo različne. Ločimo namreč format html ali pdf, pri čemer preglednejše iskanje ponuja različica html. Slovar bo torej zasnovan za uporabo v spletnem in tiskanem okolju, pri čemer bosta obe

⁵¹ [Fran/Etimološki.](#)

⁵² [Этимологический онлайн-словарь русского языка Макса Фасмера \(lexicography.online\).](#)

različici, tiskana in digitalna, prinašali enake podatke. Ena od možnosti za spletno objavo slovarja v html je platforma *Македонски јазичен портал*.⁵³

5.1 Načrt dela

Predviden čas za izdelavo slovarja je pet let, pri čemer bo proces sestavljanja oz. pisanja slovarja potekal v treh fazah. Predredakcijska faza, v kateri bo potekala tehnološka in gradivska priprava, naj bi potekala v prvi polovici prvega leta. Za potrebe slovarja bomo na podlagi korpusnih analiz naredili seznam 30.000 najpogostejših besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika glede na njihovo pogostost, pri čemer v času redakcije lahko pride do dopolnjevanja izhodiščnega geslovnika. Izhodiščno besedje, ki bo temeljilo na ustreznem frekvenčnem seznamu, bo pridobljeno iz naslednjih makedonskih korpusov: korpus v sklopu *Македонски јазичен портал*,⁵⁴ *Електронски корпус на македонските книжевни текстови*,⁵⁵ *Корпус на македонските зборови*⁵⁶ in portal *Македоника*.⁵⁷ Prav tako bo zajet tudi *Основен честотен речник на Нова Македонија*, ki zajema gradivo iz publicističnih besedil. V času predredakcije bo treba uskladiti mikrostrukture prvih nekaj sto slovarskih sestavkov, kar pomeni, da je treba najprej določiti sestavne dele slovarja, njihova razmerja in hierarhično razporeditev, saj bo imel slovar zaradi številnih elementov in vsebine kompleksno mikrostrukturo. Zato je treba izdelati shemo xml, ki bo zajela vse bistvene lastnosti slovarskih sestavkov in določila njihovo formalno vsebino. V drugi polovici prvega leta ter drugo, tretje in četrto leto bo sledila redakcija, tj. sestavljanje slovarskih sestavkov, zadnje leto pa bo namenjeno njihovem pregledovanju in usklajevanju. Med pregledovanjem bodo odstranjene morebitne napake in odpravljene neustreznosti tako vsebinske kot tudi strukturne, prav tako pa bodo v fazi pregledovanja vnesene še zadnje dopolnitve za usklajenost in sistematičnost slovarskih sestavkov. Delo bo mentoriral etimolog akad. prof. dr. Marko Snoj, pregled pa bosta poleg avtorja zagotovila še dva jezikoslovca, ki sta materna govorca makedonščine.

Pisanje in sestavljanje Makedonskega etimološkega slovarja zahteva poglobljeno ekscerpiranje tako slovanske kot tudi indoevropske, v skrajni konsekvenci tudi neindoevropske strokovne etimološke literature. Kazalo bi navesti, da so na naših prostorih z etimološkim slovaropisjem najdlje prišli Slovenci, saj imajo zares dolgo in bogato etimološko tradicijo. To lahko ponazorimo z le nekaj primeri. Začetek modernega slovanskega etimološkega slovaropisja

⁵³ [Македонски јазичен портал \(makedonski.info\)](http://makedonski.info).

⁵⁴ [a - абонент | Дигитален речник на македонскиот јазик \(drmj.eu\)](http://a-abonent.drmj.eu).

⁵⁵ [ЕЛЕКТРОНСКИ КОРПУС НА МАКЕДОНСКИ КНИЖЕВНИ ТЕКСТОВИ – drmj.manu.edu.mk](http://електронски.корпус.на.македонски.книжевни.текстови-drmj.manu.edu.mk).

⁵⁶ [Корпус | Македонски.гов.мк \(makedonski.gov.mk\)](http://корпус.македонски.гов.mk).

⁵⁷ [Фондација Македоника \(makedonika.mk\)](http://фондација.македоника.mk).

povezujemo s Slovencem Francem Miklošičem, ki je leta 1881 objavil prvi znanstveni etimološki slovar slovanskih jezikov.⁵⁸ Zanimanje o etimologiji pri Slovencih sega daleč nazaj, ko se je v 18. st. Janez Žiga Valentin Popovič (1705–1774) lotil slovenskega slovarja z etimološkimi podatki, ki je nedokončan ostal v rokopisu.⁵⁹ Omeniti je treba tudi delo Marka Pohlina, ki je napisal prvi predznanstveni etimološki slovar kakega slovanskega jezika *Glossarium Slavicum* (1792).⁶⁰ Sodobnejši etimološki pristop pa se začne s Francetom Bezlajem, ki je avtor prvega (A–J) in drugega zvezka (K–O) *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*,⁶¹ ki je po svoji naravi strogo znanstveni in v prvi vrsti namenjen le znanstveni rabi. Po njegovi smrti sta delo nadaljevala Marko Snoj in Metka Furlan.⁶² Marko Snoj je kasneje s poljudnoznanstvenim *Slovenskim etimološkim slovarjem* (¹1997, ²2003 in ³2016)⁶³ približal etimologijo tudi nestrokovnjakom, to je večini slovenskih govorcev, sicer pa je bil zgled, po katerem sta kasneje nastala poljudnoznanstveni *Český etymologický slovník*,⁶⁴ katerega avtor je Jiří Rejzék, in *Słownik etymologiczny języka polskiego*,⁶⁵ katerega avtor je Wiesław Boryś. Leta 2013 je izšel *Novi etimološki slovar: poskusni zvezek*,⁶⁶ katerega avtorica je Metka Furlan, od leta 2017 pa se slovar nadgrajuje na portalu *Fran*.

Pri sestavljanju Makedonskega etimološkega slovarja je treba upoštevati nekaj dejavnikov. Makedonske inštitucije, v okviru katerih se makedonščina razvija, ne razpolagajo z obsežno strokovno literaturo, potrebno za izdelavo etimološkega slovarja. Zaradi finančnih in znanstvenih razlogov bi bilo dobro, če bi Makedonski etimološki slovar nastajal v Ljubljani, ker: 1) potrebno literaturo na naših prostorih poseduje Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, in sicer v njegovi Etimološko-onomastični sekciji, ki je zelo dobro založena ne le z etimološkimi slovarji, temveč tudi s številnimi znanstvenimi monografijami, zborniki in revijami s področja slovanskega in indoevropskega primerjalnega jezikoslovja in etimologije ter balkanistike. Omeniti je treba tudi Biblioteko SAZU, specialno knjižnico na področju znanosti, in Osrednjo

⁵⁸ Miklosich Franz, 1886: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien.

⁵⁹ [Marko Snoj: Etimologija in Slovenci - sazu.si](http://Marko.Snoj:Etimologija.in.Slovenci-sazu.si).

⁶⁰ Snoj, Marko, 2020: *Slovar Pohlinoevega jezika. Na osnovi njegovih jezikoslovnih del*. Ljubljana: Založba ZRC;

⁶¹ Bezlaj, France, 1977: *Etimološki slovar slovenskega knjižnega jezika* 1, A–J. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik; Bezlaj, France, 1982: *Etimološki slovar slovenskega knjižnega jezika* 2, K–O. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik.

⁶² Bezlaj, France, 1995: *Etimološki slovar slovenskega knjižnega jezika* 3, P–S. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga; Bezlaj, France, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika* 4, Š–Ž. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC.

⁶³ Snoj, Marko, 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik.

⁶⁴ Rejzék, Jiří, 2004, *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda.

⁶⁵ Wiesław, Boryś, 2005: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

⁶⁶ Furlan, Metka, 2013: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*. Ljubljana: ZRC SAZU.

humanistično knjižnico Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki imajo še dodatno literaturo za potrebe nastajajočega slovarja. Poleg tega, je večina literature, ki obstaja v omenjenih knjižnicah in inštitutih, v knjižni obliki in ni digitalizirana, tako da je dostop do nje zelo oviran. Prav tako večine te literature niti ni mogoče kupiti, saj je izhajala v zadnjih sto in več letih po vsem svetu; 2) na omenjenem inštitutu delujeta strokovnjaka s precej izkušnjami, ki sta pripravljena pomagati s strokovnimi nasveti in pregledovanjem – eden s področja etimologije, akad. prof. dr. Marko Snoj, in tudi izr. prof. dr. Matej Šekli s področja primerjalnega jezikoslovja slovanskih jezikov. V tem kontekstu je mimogrede vredno omeniti dejstvo, da se je v ljubljanski etimološki delavnici izpopolnjeval Jiří Rejzek, avtor omenjenega češkega etimološkega slovarja. Prav tako je tu Jasna Vlajić-Popović, ena od avtoric *Etimološkega slovarja srbskega jezika* svoje znanje s področja etimologije izpopolnjevala pod mentorstvom etimologa Franceta Bezlaja. Tu sta se izpopolnjevali tudi Ilona Janyšková, ena od avtoric starocerkvenoslovanskega etimološkega slovarja *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*,⁶⁷ in Любовь В. Куркина, soavtorica moskovskega etimološkega slovarja *Этимологический словарь славянских языков*.⁶⁸ Če povzamem: Makedonski etimološki slovar bi bilo lažje napisati v Ljubljani kot v Makedoniji, ker je (1) v Ljubljani dostopna domala vsa potrebna etimološka in primerjalnojezikoslovna znanstvena literatura, potrebna za izdelavo slovarja, in (2) ker je Marko Snoj pripravljen prevzeti mentorstvo nad projektom, za konzultacije pa so pripravljeni tudi drugi mednarodno priznani strokovnjaki s področja primerjalnega slovanskega in indoevropskega jezikoslovja, med njimi omenjam Mateja Šeklija.

⁶⁷ 1989–2018: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Praha: Akademie věd České republiky, Ústav pro jazyk český.

⁶⁸ Трубачёв Н. Олег, 1974–2018: *Этимологический словарь славянских языков* 1–(41). Москва: Академия наук СССР.

6 Shematski prikaz poskusnih slovarskih sestavkov

1	Iztočnica	6	Praslovanska rekonstrukcija
2	Slovnični kvalifikator	7	Etimološka razlaga
3	Besedna družina	8	Viri in literatura
4	Uvodno določilo	9	Kazalki
5	Primerjalno slovansko gradivo		

1	2	3	4	5
збор	– м. р.,	зборче, зборник, зборувач, зборлив, зборовен, зборува.	Исто е	ст.сл. <i>szborъ</i>
5				
‘конгрес, седница’, буг. <i>събóр</i> , БХСЦ <i>sábor</i> ‘собрание, парламент’, словен. <i>zbòr</i> ‘собир,				
хор’, рус. <i>сбóр</i> ‘жетва, собирање, збор’, чеш. <i>sbor</i> ‘собир, хор’.				
5				6
				Прасл. <i>*sъborъ</i>
6	7			
‘собирање’	е одглаголска именка од глаголот <i>*sъbъrati</i> , <i>*sъbberěšъ</i> ‘собере’ од <i>*sъ</i> ‘заедно’			
7	8			7
и <i>*bъrati</i> ‘збира’	(Miklošič, 9; M. S. во Ве, IV 398; Фасмер, II 567).			Зборот во
7				
македонскиот јазик развива и друго значење, непознато во другите словенски јазици.				
Имено, овој збор се употребува со значење ‘збир од јазични знаци што сочинуваат				
одреден поим’. Со голема веројатност се употребува со ова значење поради фактот што				
7				
на собираите присутните разговарале, односно си разменувае зборови.				9
				Види <i>собрание</i> ,
9				
<i>собира</i> .				

Shematski prikaz 4: Prikaz slovarskega sestavka 1

1	Iztočnica
2	Slovnični kvalifikator
3	Besedna družina
4	Primerjalno slovansko gradivo
5	Viri in literatura

1	2	3	4	5
чинија	ж. р.,	чинице.	Збор, преземен од персискиот јазик преку турскиот – тур. <i>çini</i> ,	
перс. <i>čīn</i> ‘кинески производ’, а е образуван од именката <i>Čīn</i> ‘Кина’				(AŠ, 177).

Shematski prikaz 5: Prikaz slovarskega sestavka 2

7 Poskusni slovarski sestavki

Zgornji slovarski sestavki, ki so bili predstavljeni v okviru koncepta Makedonskega etimološkega slovarja, kot tudi slovarski sestavki, ki bodo prikazani v nadaljevanju, so poskusni slovarski sestavki v delovni obliki. V času redakcije bo njihova struktura nekoliko spremenjena in prilagojena.

биде – св./несв., *бидува, биден*. Исто е ст.сл. *бѣдѣтъ*, буг. *бѣде*, БХСЦ *bùdē*, словен. *bô, bōde*, рус. *бѣдет*, чеш. *bude* ‘постои, суштествува’. Прасл. **bǫdetъ* ‘биде’, и.-е. **b^huh₂-n-de-ti* е примарно аористна основа **b^huh₂-*, раширена со назален инфикс и наставката **-de* (Be I, 33; SP I, 351), а е творба од и.-е. база **b^huǵh₂-* ‘расте успева, постои’. Најблиску по форма е лат. *-bundus* во *moribundus* ‘умирајќи’, првично **‘оној што ќе умре’* (Snoj, 81). Во македонскиот јазик наместо очекуваниот развој **ǫ > a*, дошло до аналошко израмнување според формите за аорист **bystъ*, **l*-партиципот **byлъ* и потенцијалот **by*. Види *бидејќи*.

бубрег – м. р., *бубреже, бубрежен*. Збор, преземен од средно турскиот *bübreğ* ‘бубрег’. Пратур. **böğür, *bögrek* > тур. *böğrek, böbrek* ‘бубрег’ (Фасмер I, 226; EDAL, 1102).

восок – м. р., *восокар, восочина, восочен, восоклив, восочи*. Исто е и ст.сл. *воскъ*, буг. *вѣсъкъ*, БХСЦ *vǫsak*, словен. *vǫsek*, рус. *вѣск*, чеш. *vosk*. Прасл. **vosкъ* ‘восок’ што е исто со литв. *vāskas*, латв. *vasks*, лат. *viscum*, ст.ггерм. *wahs*, герм. *Wachs*, ст.норд. *vax*, англ. *wax* со значење ‘восок’ (Фасмер I, 357; K1²⁷, 830), е од и.-е. **uokso-*, кое, пак, е изведенка од и.-е. корен **uǵeg-* ‘ткае’. Восокот е поименуван како ткаенина поради посебната структура на сатјето (Snoj, 853).

желудник – м. р. Зборот е изведен од прасл. **želǫdъ* ‘желудник’ со наставката **-ǫnikъ*. Прасл. **želǫdъ* значенски и формално е слично со грч. *χολάδες* ‘дроб, црева’, *χόλικες* со истото значење од и.-е. **ghol-ǵd-* (Po, 435). Друга можност укажува на тоа дека зборот е изведен од и.-е. корен **gel-* или **g^uel-* ‘голтне’, кое е зачувано во ст.ирс. *gelid* ‘голта’, *galie* ‘желудник’, ст.ггерм. *kela*, герм. *Kehle* ‘грло’, ерм. *klanem* ‘голтам’, лат. *gula* ‘хранопровод’, *glūtīre* ‘голтне’ и во прасл. **glъtati* ‘голта’, мак. *голта* (Snoj, 889).

живот – м. р., *животец, животен, животи*. Исто е и ст.сл. *живѣтъ* ‘живот, душа’, буг. *живѣт*, БХСЦ *život* ‘живот’, диј. хрв. чак., словен. *živōt*, ‘тело’, рус. *живѣт*, чеш. *život* ‘стомак, живот’. Прасл. **životъ* ‘живот’ се развило од и.-е. **g^uiǵuoto-*, а е изведенка од прид. **g^uiǵuо-* ‘жив’ од којашто е и грч. *βίотος* ‘живот, имот’. Слично е и литв. *gyvatà*

‘живот, живеалиште, фарма’, ст. прус. *giwato* ‘живот’, лат. *vīta*, грч. *βιοτή* ‘живот’, кое е развиено од и.-е. **g^hi^h3uotah₂*, од **g^hi^h3u-* е изведено и ст. инд. *jīvā-* ‘živ’, ав. *jva-* ‘исто’ (Ро, 468; Фасмер I, 422; Snoj, 894).

итар – прид., *итрина, итрец, итроштина, итрост*. Исто е и ст. сл. *хѣтръ* ‘спретен, брз’, буг. *хѣтър* ‘умен’, БХСЦ *hītar* ‘лукав, остроумен’, словен. *hīter* ‘брз, спретен’, рус. *хѣтрый*, чеш. *chytrý* ‘мудар, бистар’. Првичното значење на прасл. **хутръ* е ‘брз, спретен’. Придавката е образувана со суфиксот **-ръ* од прасл. **хутати, *хутити* ‘прави нагли движења, толчи, граби’ (Ве I, 195; Фасмер IV, 240). Види *ита, фати*.

конец – м. р., *конче, конечен*. Исто е и ст. сл. *коньць* ‘крај, граница’, буг. *конѣц* ‘конец’, БХСЦ *kōnas* ‘конец’, словен. *kónes*, рус. *конѣц*, чеш. *kones* ‘крај’, ст. чеш. *kones* ‘смрт’. Прасл. **коньсь* е творено од прасл. **конь* ‘крај, почеток’, кое постои во БХСЦ *kōn* ‘почеток, крај’, а тоа, пак, е творено од прасл. **čęti* ‘започне’ (ЭССЯ XI, 6; Snoj, 327).

мед – м. р., *медар, медарка, медарница, медовина, медањак, меден*. Исто е и ст. сл. *мѣдъ*, буг. *мѣд*, БХСЦ *měd*, словен. *měd*, рус. *мѣд*, чеш. *med*. Прасл. **medъ* е од и.-е. **med^hu-* ‘мед, медовина’, сочувано во ст. инд. *mádhu-* ‘мед, сладок опоеен пијалак’, грч. *μέθυ* ‘вино’, лат. *medo* ‘мед’, ст. ирс. *mid*, ст. норд. *mjǫðr*, ст. англ. *meodo*, англ. *mead* ‘медовина’, ст. герм. *metu*, герм. *Met* ‘медовина’, перс. *mau* ‘вино’, литв. *medùs*, латв. *mēdus*, ст. прус. *meddo* ‘мед’ (Ве II, 174; ЭССЯ XVIII, 68; Ро, 707). И.-е. **med^hu-* ‘мед’ е супстантивизирана придавка од среден род **med^hu-* ‘сладок’, а со истото значење е зачувано е во ст. инд. *mádhu-* (Snoj, 413).

поќерка – ж. р. Исто е и хрв. *ròkćērka*, творено со претставката *po-* наместо со првичното *ra-*, со значење ‘неправа ќерка, ќерка од претходниот брак на еден од сопружниците’. Зборот е составен од *po* со значење ‘невистински, неправи’, кој се развил од ‘подоцнежен’ и *ќерка* (М. S. во Ве III, 13). Види *паиштерка, ќерка, по*.

фати – св., *зафати, зафат, опфати, опфат, потфати, потфат, префати, фат, фатен*. Слично е и ст. сл. *хѣтати, хѣаѡѡ*, буг. *хѣаѡѡам*, БХСЦ *hvätati*, словен. *hvätati*, рус. *хѣатать* ‘земе, зграби’, чеш. *chvátat* ‘брза’. Во превојот од типот **kvasъ* ‘квасец’ : **кузъ* ‘оцет’, стои прасл. **хутѣти* ‘брза’ во превоен сооднос со прасл. **хватати* ‘фака, зема’. Зборовите се изведени од и.-е. база **ksueH-* ‘се движи брзо, нагло’ каде што освен во прасл. **хвѣјати* ‘се движи’ постои и во англ. *sway* ‘се ниша’, грч. *σαίνω* ‘мавта со опашка’ и ‘се умилкува’ (Ве I, 195, 207; Snoj, 233). Види *ита, итар*.

чедо – ср. р. Исто е и ст.сл. *чѣдо* ‘дете’, буг. *čédo*, срп. *čèdo*, хрв. диј. *čèdo*, рус. *чадо* ‘дете’, ст.чеш. *čád* ‘син/ќерка, потомак’. Според некои толкувања, *чедо* е преземено од ст.герм. *kind*, герм. *Kind* ‘дете’ (Miklošič, 32). Согласувањето со герм. *Kind* е потполно дури и во граматичкиот род и се работи за позајмување од времето пред првата словенска палатализација (ERNJ I, 123). Според друго, поверојатно толкување, **čędo* означува дејство ‘тоа што е започнато’, ‘потомок, дете’ и е автохтона творба од глаголот прасл. **čęti* ‘започне’ и наставката **-do* (Be I, 76; SP I, 62–63; SP II, 191). Види *чеден*, *братучед*.

8 Sklep

V prvem delu magistrske naloge je bila makedonščina prikazana z genealoškega vidika kot indoevropski jezik, ki skupaj z bolgarščino ter prehodnima geolektoma, tj. torlaščino in severno makedonščino, tvori vzhodno podvejo južne slovanščine. S pomočjo genetskih meril so bile opredeljene njene definicijske lastnosti – (1) vokalizacija psl. **b* v *o*, (2) preglas sprednjega nosnika **e* v zadnji nosnik **o* v položaju za **j*-jem v vzglasju ali na začetku zloga, (3) »zamenjava« prvotnih vzhodnojužnoslovanskih soglasniških sklopov **št* in **žd* v *ќ* in *ѓ* in posledično razločevanje odrazov psl. **šč* in **žž* na eni strani in psl. **t* in **d* na drugi, (4) narečna otoka z ohranjeno nazalnostjo in širokim izgovorom psl. **ě* ter (5) stalno naglasno mesto na *antepenultimi* v treh- in večzložnicah z izjemo tujk. S tipološkega vidika pa je makedonščina umeščena v balkansko jezikovno zvezo, kamor spadajo bolj in tudi manj genetsko sorodni indoevropski jeziki, za katere veljajo tipološke značilnosti, znane kot *balkanizmi*. V nadaljevanju smo poudarili dejstvo, da je slovnica makedonskega jezika že opisana tako s sinhronega kot tudi z diahronega vidika, medtem ko je besedje opisano le s sinhronega vidika. Z diahronega vidika je v večji meri opisano le lastnoimensko besedje, apelativno pa še zmeraj čaka na obravnavo.

V jedrnem delu je bil prikazan koncept Makedonskega etimološkega slovarja, v katerem so bile z makro- in mikrostrukturnega vidika predstavljene njegove značilnosti, natančno je bila opredeljena struktura in vsebina slovarskih sestavkov ter hierarhična razporeditev sestavnih elementov znotraj njih. Slovar bo torej podatkovna zbirka v obsegu 30.000 najpogostejših nelastnoimenskih besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika v približno 10.000 slovarskih sestavkih. Makedonski etimološki slovar bo poljudnoznanstveni in bo namenjen v prvi vrsti makedonskim uporabnikom z vsaj srednješolsko (gimnazijsko) izobrazbo, poleg tega pa tudi mednarodni jezikoslovni in laični javnosti. S tehničnega vidika so bile predstavljene možnosti njegovega izhajanja. Slovarska baza v formatu xml bo omogočala ne le tiskano izdajo v obliki klasične knjige, temveč tudi prosto dostopno spletno izdajo na strežniku ter dopolnjevanje, nadgradnje in vse, kar prinaša razvoj tehnologije. Z organizacijskega vidika pa so bile opisane postopne faze nastajajočega slovarja, za katere je bil predviden čas v obsegu petih let. Prav tako je bilo poudarjeno, da je Makedonski etimološki slovar lažje napisati v Ljubljani kot v Makedoniji zaradi (1) strokovne etimološke literature, ki jo posedujejo ljubljanske knjižnice in Etimološko-onomastična sekcija v sklopu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in (2) zaradi strokovne pomoči etimologa Marka Snoja in profesorja Mateja Šeklija.

Na koncu magistrskega dela so bili predstavljeni poskusni slovarski sestavki v delovni obliki, s pomočjo katerih je bil prikazan zgled Makedonskega etimološkega slovarja, katerega bistvenosti so bile izpostavljene z izbiro in analizo besed, ki pripadajo tako domačemu kot tujemu besedju. Z analiziranimi primeri smo dokazali, da ima makedonščina kljub velikim leksikalnim podobnostim s sorodnimi jeziki svoj besedni zaklad, ki ni zaobjet in opisan v drugih etimoloških slovarjih slovanskih jezikov. Tu smo izpostavili besede *чекор* 'korak', *збор* 'beseda', *бабурa* 'babura', *боде* 'bo(de)' idr. Pokazali smo, da lahko Makedonski etimološki slovar z etimološkimi analizami do sedaj etimološko neopisanih besed pripomore k osvetlitvi splošnoslovanske etimološke problematike in v prvi vrsti makedonskim uporabnikom poskusi odgovoriti na do sedaj nepojasnjena vprašanja o etimologiji izbranih besed sodobnega makedonskega knjižnega jezika.

9 Резиме

Концепт на Македонскиот етимолошки речник

Мотивацијата за магистерскиот труд произлегува пред сè од потребата да се прикаже посебноста на македонскиот јазик од граматички и лексички аспект, да се опишат неговите диференцијални карактеристики според коишто се разликува од другите јужнословенски јазици, посебно од бугарскиот јазик како најсроден, и преку примери на етимолошки анализирани зборови да се претстави посебноста на македонскиот јазичен фонд, содржана во одреден број лексеми, кои од дијахрониски аспект не се опишани и обработени во ниеден словенски етимолошки речник. Како последица на јазичните граматички и лексички особености со коишто се одликува македонскиот јазик, се налага и потребата од создавање на етимолошки речник, којшто ќе претставува посебно поглавје во историјата на македонската лингвистика и кој ќе му обезбеди на македонскиот јазик посебно место во словенската етимологија. Магистерскиот труд има цел и задача на пошироката македонска јавност да ѝ го претстави концептот на Македонскиот етимолошки речник, да ја потенцира неговата важност, како и потребата од ваков тип речник. Целта на концептот, опишан во 4. поглавје, е да добие поддршка и согласност од заинтересираната македонската стручна и лаична јавност, како и од најистакнатите институции во чијшто рамки се развива и култивира македонскиот јазик – Македонската академија на науките и уметностите, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ и Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

На почетокот од трудот се опишани најважните јазични особености на македонскиот јазик од генетсколингвистички аспект, според коишто се разликува од другите јужнословенски јазици, а посебно од бугарскиот. Македонскиот јазик е јужнословенски јазик и заедно со бугарскиот ѝ припаѓа на источната подгрупа на јужнословенските јазици. Во однос на бугарскиот јазик како најсроден, македонскиот се разликува според следниве диференцијални карактеристики: 1) вокализација на ерот од заден ред **ъ* во *о*, 2) замена на назалот од преден ред **ѣ* во назал од заден ред **ѡ* зад гласот *j*- во иницијална позиција и на почеток од слогот, 3) замена на првичните консонантските групи **št* и **zd* во *k* и *z* и последично разликување на рефлексите на прасловенските групи **šč* и **žj* од **t* и **d*, 4) остатоци од назализмот и широкиот изговор на прасл. **ě* и 5) третосложен акцент кај трисложните и повеќесложните зборови, со исклучок на зборовите од туѓо потекло. Второто поглавје му е посветено на балканскиот јазичен сојуз во чијшто контекст се наведени најзначајните структурни карактеристики, настанати под влијание на балканската јазична средина, а тоа се: 1) тројниот член, 2) аналитичкото степенување

на придавките, 3) образување идно време со формите на глаголот *има/нема*, како и со честичката *ќе*, 4) перифрастични глаголски конструкции со *има* и *сум*, 5) замена на инфинитивот и супинот со *да*-конструкција, 6) удвојување на директниот и индиректниот предмет, 7) појава на категоријата прекажаност, 8) положба на клитиките во реченицата и 9) појава на кратки постпозитивни присвојни заменски форми. Понатаму, македонскиот јазик е од социолингвистички аспект опишан како социолект, а акцент е ставен врз книгата *За македонските работи* (1903), во којашто се определени основните координати за стандардизација на македонскиот литературен јазик, подоцна остварени со официјалната стандардизација во 1944 год. Следствено на тоа, трудот се надоврзува на фактот дека и покрај доцната стандардизација, нашите јазичари успеале да создадат голем број проекти во чиешто рамки се опишани граматичките особености на македонскиот јазик, неговите развојни етапи, а од современ аспект е исто така во голема мера опишана и неговата лексика. Лексичкиот фонд, меѓутоа, има потреба од сестрано проучување, што *de facto* значи дека освен од синхрониски аспект, е подеднакво важно тој да се проучува и култивира и од историска гледна точка, а проучувањето и опишувањето од историска гледна точка може да биде овозможено со помош на етимолошки речник како јазичен прирачник, кој ќе нуди информации за потеклото и развојот како на домашните, така и на зборовите од туѓо потекло.

Во трудов е исто така претставена етимологијата како наука, нејзините методи и типовите етимолошки речници. Етимологијата е лингвистичка дисциплина чијашто задача е откривање на првичната форма и првичното значење на зборовите, т.е. првичната претстава на зборот што ја имале нашите предци при именувањето на појавите и предметите што ги опкружувале. Етимологијата како наука оперира со егзактни методи и со помош на јазични и нејазични аргументи го опишува потеклото, развојот и значењето на зборот во различни јазични развојни фази. За етимолошка анализа и синтеза се користат главно два метода – 1) споредбениот метод и 2) методот на реконструкција. Споредбениот метод се користи за споредување јазичен материјал што му припаѓа на генетски слични јазици. За овој метод се важни гласовните промени, како најрегуларни појави, затоа што во најголема мера можат да се објаснат условите за нивното настанување. Со помош на споредбениот метод доаѓаме до формата што сакаме да ја реконструираме. Методот на реконструкција, пак, има задача да го раздели реконструираниот збор на составни делови, односно морфеми и да го открие значењето на секој од нив. Откако ќе се земат предвид значењета на морфемите од коишто е

составен зборот, се открива првичната семантичка мотивација, при што етимолошката анализа на зборот е заклучена.

Во зависност од неманета, целта и корисниците, етимолошките речници се делат на научни, научно-популарни и популарни. Научните етимолошки речници на строго научен начин ги прикажуваат етимолошките сознанија и затоа им се наменети пред сè на етимолозите, како и на широката етимолошка научна јавност. Вториот тип речници претставува симбиоза од популарни и научни речници поради нивната структура, содржина и обем. Научно-популарните етимолошки речници им се наменети на корисници со завршено барем средно (гимназиско) образование, по обем се со средна големина и содржат лексички материјал што му припаѓа на стандардниот литературен јазик, етимолошките толкувања содржат аргументации и на поедноставен начин го објаснуваат потеклото на зборовите. Популарните етимолошки речници, пак, им се наменети на најмладата генерација, а етимолошките толкувања во нив се објаснети на разбирлив и едноставен начин.

Во четвртиот дел, а воедно и главен дел, е опишан концептот на Македонскиот етимолошки речник како јазичен прирачник во кој ќе бидат дадени етимолошки толкувања на зборовите во современиот македонски литературен јазик. Речникот ќе биде научно-популарен и ќе им биде наменет на корисници со завршено барем средно (гимназиско) образование, а исто така ќе ѝ биде наменет и на меѓународната етимолошка и лаична јавност. Речникот ќе има ограничени научни амбиции, но ќе ги задоволи очекувањата и потребите на корисниците кои засега не успеале да најдат соодветно објаснување за изворот на зборовите во современиот македонски литературен јазик. Етимолошките толкувања ќе бидат научно-популарни, што значи дека ќе бидат пропратени со минимална аргументација. Речникот ќе биде составен од околу 10 000 речнички статии, претставени на макроструктурно ниво со само еден заглавен збор. Опфатени ќе бидат најчесто користените зборови што му припаѓаат на стандардниот јазик, а дијалектната, разговорната и архаичната лексика заради обемот на речникот, нема да биде содржана во него. Бидејќи речничките статии ќе содржат подзаглавни зборови, речникот *de facto* ќе опфаќа 30 000 зборови. Микроструктурата на речничките статии е прикажана преку описот на неговите составни делови. Секоја речничка статија започнува со заглавен збор, кој е претставен по азбучен редослед. Зад заглавниот збор ќе стои речнички квалификатор со којшто се дава информација за припадноста на зборот кон одделна зборовна група. Значенскиот дел започнува со етимолошко толкување, кое зависи пред сè од потеклото на зборот. Македонскиот јазичен фонд располага со

автохтони зборови, т.е. зборови кои настанале во јазикот предок, односно во една од неговите развојни фази – индоевропската, балтословенската, прасловенската, словенската или македонската јазична фаза, и зборови од туѓо потекло, настанати во некој друг јазичен систем и подоцна посредно или непосредно преземени во македонскиот јазик.

Етимолошкото толкување на автохтоните зборови се толкува со помош на споредбениот метод и методот на реконструкција. Доколку зборот настанал во прасловенскиот или општословенскиот период, се користи споредбен материјал само од словенските јазици. Ваквото етимолошко толкување беше проследено со примерот на етимолошкото толкување на зборот *збор*. Доколку, пак, е зборот постар, односно настанал пред прасловенскиот период, за негова анализа се користи индоевропски споредбен материјал, затоа што оваа група зборови е присутна не само во словенските, туку и во другите индоевропски јазици. Во оваа група зборови спаѓаат *баба*, *ќерка* и др. Постојат и автохтони зборови што настанале во македонскиот јазичен развој и за таквите зборови постои посебно етимолошко толкување, коешто беше проследено преку примерите на *чекор* и *бабура*. Зборовите од туѓо потекло, пак, се етимолошки објаснети тогаш кога ќе го определиме јазикот од којшто е зборот преземен и ќе го објасниме неговото првично значење. Посебна група зборови се имитациите, односно ономотопеите, а како примери беа наведени *папа* и *кукурику*.

Бидејќи станува збор за научно-популарен етимолошки речник, во него нема да бидат дадени исцрпни информации за етимологијата на зборовите, туку речничките статии ќе бидат опремени со цитирана литература зад којашто се крие опсежно етимолошко толкување, најчесто во научните етимолошки речници, како и во многу други научни трудови од областа на етимологијата. Речничките статии коишто не се опремени со цитирана литература, содржат авторски, изворни идеи.

Во петтото поглавје се наведени податоци коишто се однесуваат на техничкиот дел при изработката на речникот. Имено, речникот ќе претставува база на податоци во XML формат кој ќе овозможи 1) печатена верзија на речникот во облик на книга, 2) дигитализирање на речникот и бесплатен пристап на корисниците и 3) негово дополнување и надоградување.

Од временски аспект, за составување на речникот ќе бидат наменети 5 години. Работата на речникот ќе биде распоредена во три фази – предредакциска, редакциска и фаза на проверка. Предредакциската фаза ќе тече во првата половина од првата година и во тој

период ќе биде составен список на зборови, добиени од електронските корпуси, при што ќе бидат издвоени најчесто употребуваните зборови во современиот македонски јазик. Исто така во овој период ќе се работи и на усогласување на микроструктурата на речничките статии. Во втората половина од првата година, како и во втората, третата и четвртата година, пак, ќе се одвива редакцијата на речникот, а во последната година ќе се одвива проверката на речникот, при што ќе бидат отстранети сите технички и содржински грешки.

За составување на речникот е потребно исцрпно ексцерпирање на постара и понова етимолошка литература, содржана не само во етимолошките речници, туку и во многу други научни трудови од областа на етимологијата. Гледано од тој аспект, на јужнословенските простори таква литература, којашто е основа за составување на речникот, поседува Институтот за словенечки јазик „Фран Рамовш“ при Научноистражувачкиот центар на Словенечката академија на науките и уметностите. Освен тоа, на споменатиот институт етимологот и академик Марко Сној и до одредена мера професорот Матеј Шекли се подготвени со своите стручни совети да помогнат при настанувањето на Македонскиот етимолошки речник. Земајќи го предвид фактот дека дел од потребната литература за составување на речникот е стара, недигитализирана и последично недостапна, како и фактот дека во Љубљана постојат експерти од областа на етимологијата, составувањето на речникот би било полесно и неговата работа би се одвивала непречено, доколку се составува во Љубљана.

На крајот од магистерскиот труд, како и во делот што се однесува на етимолошките толкувања, се дадени примери на етимолошки анализирани зборови од современиот македонски литературен јазик.

10 Viri in literatura

Bańkowski, Andrzej 2000–(2014): *Etymologiczny słownik mowy polskiej* 1–(3). Częstochowa: Linguard.

Berneker, Erich 1924: *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung.

Bezljaj, France 1976–1982: *Etimološki slovar slovenskega knjižnega jezika* I–II. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Bezljaj, France 1995–2005: *Etimološki slovar slovenskega knjižnega jezika* III–IV. Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC.

Bolinger L., Dwight 1965: The Atomization of Meaning. *Language*, Vol. 41, No 4. 555–573.

Brozović, Dalibor 1970: *Standardni jezik. Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.

Brückner, Alexander 1926: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wiedza powszechna.

CZ, Cortelazzo, Manlio in Zolli, Paolo 1978–85: *Dizionario etimologico della lingua italiana* I–V. Bologna: Zanichelli.

Derksen R., Hendrikus 2008: *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill.

Erhart, Adolf; Havlová, Eva; Janyšková, Ilona idr. 1989–(2016). *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* 1–(18). Praha: Akademie věd České republiky.

Furlan, Metka 1991: Od izvora do etimologije besed. *Slavistična revija* 39/2. 253–258.

Furlan, Metka 2008: Interna in eksterna rekonstrukcija v slovanski etimologiji. *Slavistična revija* 56/2. [Interna in eksterna rekonstrukcija Furlan.pdf](#).

Furlan, Metka 2013: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Furlan, Metka 2018: Prvi etimološki slovar slovaškega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 22/2. 211–218.

Golden, Marija 1996: *O jeziku in jezikoslovju*. Ljubljana: Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

HEW, Schuster-Šewc, Heinz 1978–96. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache* 1–24. Bautzen: Domowina.

Ho, T. F. Hoad 1986: *The Oxford Concise Dictionary of English Etymology*. Oxford.

Horálek, Karel 1962: *Úvod do studia slovanských jaziků: celostátní visokoškolská učebnice*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

Kl²⁵, Kluge, Friedrich 2011: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 25. Auflage. Berlin: de Gruyter.

Kopečný, František 1973: *Etymologický slovník slovanských jazyků: slova gramatická a zájmena*. Sv. 1. Předložky, koncové partikule. Praha: Academia.

Kopečný, František 1980: *Etymologický slovník slovanských jazyků: slova gramatická a zájmena*. Sv. 2, Spojky, částice, zájmena a zájmenná adverbia. Praha: Academia.

Machek, Václav 1957: *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha: Československá akademie věd.

Machek, Václav 2010: *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství, Lidové noviny.

Malecki, Mieczysław 1936: *Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w soluńskim)*. Cz. 2 Słownik. Kraków: Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa.

Matasović, Ranko; Pronk, Tijmen; Ivšić-Majić, Dubravka in Brozović-Rončević Dunja 2016: *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Miklošich, Franz 1886: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller.

Miklošič, Franc 2015: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Beograd: Scripta internacional.

Miklošič, Franc 2017: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum: emendatum auctum*. Beograd: Scripta Internacional.

Nahtigal, Rajko 1952: *Slovanski jeziki*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Po, Pokorny, Julius 1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern, München: Francke.

Schaller, W. Helmut 1975: *Die Balkansprachen: eine Einführung in die Balkanphilologie*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Skok, Petar 1971: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.

Skubic, Mitja 2002: *Romanski jeziki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za romanske jezike in književnosti.

Smoczyński, Wojciech 2007: *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Wydział Filologiczny.

Snoj, Marko 2005: O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies*. št. 5., 113–122. Dostopno na <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-0DM8KLKQ>.

Snoj, Marko 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik.

SP, Sławski, Franciszek 1974–2001: *Słownik prasłowiański* I–VIII. Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.

Starostin, Sergei; Dybo, Anna in Mudrak, Oleg 2003: *The Etymological Dictionary of the Altaic Languages*. Leiden: Brill.

Szemerényi, Oswald 1964: *Syncope in Greek and Indo-European and the Nature of Indo-European Accent*. Napoli: Istituto universitario orientale di Napoli.

Šekli, Matej 2013: Genetolingvistična klasifikacija južnoslovanskih jezikov. *Jezikoslovni zapiski* 19/1. 71–99.

Šekli, Matej 2014: *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1. Od praindoevropščine do praslovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Šekli, Matej 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Škaljić, Abdulah 1989: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Izdavačko preduzeće »SVJETLOST«.

Tr, BSW, Trautmann, Reinhold 1923: *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Vojmir, Vinja 1993: Etimologija danas. *Etimologija. Referati sa Znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987. u Zagrebu*. Zagreb. 9–18.

Weinreich, Uriel 1954: Is a Structural Dialectology Possible?, *WORD* 10. 2–3.

Wiesław, Boryś 1994–2010: *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny* 1–7. Warszawa: Polska Akademia Nauk.

Wiesław, Boryś 2005: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Wodtko S., Dagmar, Irslinger, Britta in Schneider, Carolin 2008: *Nomina im Indogermanischen Lexikon*. Heidelberg: Winter.

Бјелетић, Марта; Лома, Александар; Петровић, Снежана in Влајић-Поповић, Јасна 2003–(2008): *Етимолошки речник српског језика* 1–(3). Београд: САНУ.

Бојковска, Стојка 2003. *Радовишкиот говор*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Видоески, Божидар 1999: *Дијалектите на македонскиот јазик Том 3*. Скопје: МАНУ.

Видоески, Божидар 2001: *Дијалектологија на македонскиот јазик 1* – приредил Марјан Марковиќ според Божидар Видоески. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

- Видоски, Божидар 1998: *Дијалектите на македонскиот јазик*. Скопје: МАНУ.
- Георгиев И. Владимир, Дуриданов, Иван in Тодоров, Тодор 1971–(2010): *Български етимологичен речник* 1–(7). София: БАН.
- Илиевски Хр., Петар 1988: *Балканолошки лингвистички студии: со посебен осврт кон историскиот развој на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Конески, Блаже 1968: *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже 1986: *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже 2001: *Историска фонологија на македонскиот јазик*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Конески, Блаже 2001: *Историска фонологија на македонскиот јазик: со опит поглед врз фонолошкиот развој на македонскиот јазик и карта на македонските дијалекти од Божидар Видоски*. Скопје: МАНУ.
- Лаброска, Веселинка 2003: *Говорот на селото Кула – Серско*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Мартинаў, Виктор; Цыхун А. Генадзь 1978–(2010): *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* 1–(13). Минск: Акадэмія навук БССР.
- Мельничук С., Олександр 1982–2012: *Етимологічний словник української мови* 1–6. Київ: Наукова думка.
- Минова-Ѓуркова, Лилјана 1994: *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Радинг.
- Мирчевъ, Кирил 1932: „За някои следи на назализъмъ въ централните македонски говори“, *Македонски преглед*, VII/4. 91–100.
- Мисирков П., Крсте 1903: *За македонските работи*. Софија: Либералний клуб.
- Младенов, Стефан 1941: *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Христо Г. Данов.
- Мургоски, Зозе 2011: *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Савицка, Ирена in Цихнерска, Ана 2018: *Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот и на балканскиот јазичен свет*. Скопје МАНУ.
- Соболев Н., Андрей 2003: Южнославянские языки в балканском ареале. *XIII Международны́й съезд славистов*. Любляна.
- Станишић, Вања 1985–86: Балканизми у српскохрватском језику. *Балканика, годишњак Балканолошког института*, XVI/XVII. 245–265.

Трубачёв Н., Олег 1974–(2018): *Этимологический словарь славянских языков* 1–(41). Москва: Академия наук СССР.

Фасмер, Макс in Трубачёв Н., Олег 1967–73: *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Москва: Прогресс. Dostopno na: <https://vasmer.lexicography.online/>.

Шкаљић, Абдулах 1985: *Турцизми у српскохрватском језику*. Сарајево: Свјетлост.